Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 259 (11757) | 1981 чылдың ноябрь 8, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЛЕНИНЧИ ЧАГЫГЛАРГА ШЫНЧЫ ЧОРУК

Кызыл шөлге болган шериг парады болгаш чыскаал

Советтер чуртунуң төөгүзүнде база бир алдарлыг байырлал демдеглеттинген. Эргим үнелиг ол байырлал бистиң чуртувуста база катап келген. Социалистиг Ада-чуртувустуң төрүттүнген хүнүнүң байырлалы-дыр. Октябрьның хереэ дээш, чурттуң келир үези дээш, бүгү кижи төрелгетенниң салым-чолу дээш онза харысалганы улуг байырлал хүнүнде сактып, болдук, бедик медерел-биле билип турар бис.

Ленинчи партияның политиказының шынныынга, 64 чылдар бурунгаар шилип алдынган оруктуң шынныынга бистиң ханы бүзүрелививисти СЭКП-ниң XXVI съездизи база катап улам быжыглаан. Улуг Октябрьның Төрээн чуртунуң хайныышкынныг ажылчын, алдарлыг байырлалывысты партийжи улуг шуулган тодаргайлаан. Бо улуг хүнде — ноябрь 7-де совет кижилерниң, дешпилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң угаан-бодалы, ханы сонуургалы, өөрүшкүзү Москваже, Кызыл шөлче угланган.

А Кызыл шөл бөгүн кажангызындан-даа артык каас-чараш: Төөгүнүң эртинезин Кремльдиң амгы үениң кызыл чечектери-биле сырый холбаштырган. Күрүнениң улуг магазининиң эжиинде: «1917 — 1981» деп бижээн улуг лозуңну аскан. Ооң төвүнде — социалистиг революцияның улуг баштыңчызы Владимир Ильич Ленинниң чуруу. Төөгү музейиниң бажыңында — коммунизмниң тургузукчузу совет ажыл-ишчилерни алдаржыткан чурук. Тудуг шөлдерин көргүскен чурукта: «СЭКП-ның XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседиили!» деп бижээн лозуң. Советтер чуртунуң Кызыл тугу Кызыл шөлде киискип турар. Эвилелдешкен республикаларның найыралын мөңгежидип алдаржыткан он беш туктар Советтер чуртунуң тугун долгандыр база киискип турар. Октябрьның улуг байырлалынга алдар болдурган ажылчы чоннарның улуг чыскаалы эгелээр чыгаан.

Аалчылар индиринде — ленинчи партияның болгаш Октябрь революциязының хоочуннары, хамаатылы болгаш Ала-чурт дайыннарының маадырлары, күш-ажылдың мурнакчылары, эртем болгаш культураның ажылдакчылары, космонавтылар, ССРЭ-де дипломаттыг төлээ черлерниң баштыңнары база олурушкан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчуларынга москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары диңмиттиг, узун-телиишкин чок адыш часкаашкыны-биле изиг байырны чедирген. Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. А. Громыко, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, В. М. Зимянин, К. В. Русаков Мавзолейниң төп индиринге үнүп келген. Совет шериг начальниктери база аңаа турган.

Эртенгиниң 10 шак чедип келгенин Кремльдиң курантыларының медээзи дыңнадыпкан. Спасск суургазының эжиинден ажык машинага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов үнүп келген. Парад командылакчызының машиназы Төөгү музейинден уткуштур чедип келген. Москваның Ленин орденниг шериг округунуң командылакчызы Армия генералы П. Г. Лушев Мавзолейниң мурнунга рапорт берген. ССРЭ-ниң камгалал министри рапортту хүлээп алгаш, парад киржикчилери шериглерни эргилдир эрткен болгаш байырлал-биле холбаштыр оларга изиг байырны чедирген. «Ура!» дээн диңмиттиг харыы-кыйгы шөлге сүр-күштүг кылдыр чаңгыландыр дыңналы берген.

ССРЭ-ниң камгалал министри Мавзолейниң индиринге үнүп келген.

Эш Д. Ф. УСТИНОВТУҢ чугаазы

Эштер, Совет Чепсектиг Күштерниң дайынчылары!

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары!

Хүндүлүг даштыкы аалчылар!

Октябрьның социалистиг Улуг Революциязының 64 чыл оюу — бүгү чоннуң байырлалы-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден база оларның даасканын ёзугаар силерге байыр чедирип, амыр-мендиңер айтырып тур мен.

Улуг Октябрьның оюн совет кижилер бедик патриоттуг чоргаарланыышкынның нүүрү-биле уткуп турар-дыр. Бистерниң-биле кады ону социализмниң акы-дуңма чурттарының ажылчы чоннары, бүгү дешпилгелиг кижи төрелгетен байырлалдыг демдеглеп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринге сорук кирген совет улус амгы байырлалды чогаадыкчы кайгамчык улуг көдүрлүүшкүннүң байдалында демдеглеп турар. Ажылчын аңгы, колхозчу тараачыннар, улусчу интеллигенция партияның айтыышкыннарын боттандырар, он бирги беш чылдың бирги чылының онаалдаларын күүседир дээш эрес-шудургу ажылдап турар. Социалистиг индустрия бүзүреңдиг бурунгаарлап орар. Агаар-бойдустуң байдалдары берге турзажок, хову-шөлдерниң ажылчиннери дүжүттүг өстүрер болгаш чидириг чокка ажаап алыр дээш бүгү-ле болдунгу дег чүүлдерни кылганнар. Бистиң эртемивис чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган. Совет кижилерниң материалдыг чаагай байдалын болгаш культура деңнелин улам ыңай бедидериниң программазын амыдыралда боттандырып турар.

Чаа амыдыралды тургузарының оруу-биле Совет Эвилели социалистиг дем каттыжылгазының чурттары-биле кады чоруп орар. Социализмниң туруштарын быжыглаар дээш, тайбың болгаш улустарның айыыл чок турары дээш демиселге бистиң бүгү талалыг кады ажылдажылгавыс чайгылыш чок ханылап турар.

Боттарының тургузукчу сорулгаларын социалистиг чурттар делегейниң нарын байдалдарында шиитпирлээр ужурга таваржып турарлар. Империалистиг бөлүктер оларның чаңгыс эвин база сырый каттыжыышкынын, ниитилел тургузуунуң үндезиннерин кошкадыр дээш кандыг-даа аргаларны ажыглап турар. Олар «совет шериг айыылы» деп хоп-нүгүлдү тарадып алгаш, шериг күжүнүң талазы-биле артык байдалды тургузуп алыры-биле боо-чепсекти эндере бүдүрүп турар. Ортумак ыракшылдыг ракета-ядролуг америк чепсекти Европага ам-даа көвүдедир мөөңнээр, нейтроннуг чепсекти бүдүрерин калбартыр, Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкке, Африкага, Мурнуу-Чөөн Азияга, Кариб бастсейинге дүшкүүрлүг чорукту тургузар талазы-биле НАТО-нуң айыылдыг планнарын боттандырып турарлар.

Империализмниң кыдат удуртулганың политиказы-биле дугжуп турар эжелекчи чимзениишкиннеринге удур социалистиг дем каттыжылгазының чурттары тайбыңы быжыглаарынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин хоруурунче, нарын айтырыгларны чугаалажыышкыннарны кылып тургаш таарыштыр шиитпирлээринче угланган чайгылыш чок политиканы чорудуп турар.

Партияның XXVI съездизинге идип үндүрген 80 чылдарның Тайбың программазында шак ындыг политика тодараттынган. Ол политиканы акы-дуңма социалистиг чурттар бир эп-сеткилдиг деткип турар. Янзы-бүрү политиктиг бөлүктер база делегейниң калбак хөй-ниитизи ук политиканың алыс утказын угаап билип турар.

Бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дайынчылары партияның иштики болгаш даштыкы политиказын, ооң Төп Комитединиң, эш Леонид Ильич Брежневке баштаткан ТК-ның Политбюрозунуң ажыл-чорудулгазын чүүлдүгзүнүп, чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турарлар.

Империализмниң болгаш ооң таланакчыларының агрессчи политиказының чидигленгенин өөренип көрбүшаан, Коммунистиг партия, Совет чазак бистиң Төрээн чуртувустуң камгалалын быжыглаарынче доктаамал кичээнгейни салып турар. Ындыг болзажок бистер өске таладан шериг күжүнүң талазы-биле артыкшылдыг болурунче кажан-даа чүткүп чорбаан болгаш чүткүвейн-даа турар бис. Ынчалзажок эш Л. И. Брежнев: «Бистиң кырывыска ындыг артык күштүг болурун кымга-даа болдурбас бис. Ындыг хевирлиг оралдажыышкыннар, а ол ышкаш бистиң-биле күш дөгеп чугаа кылыр дээр күзел кандыг-даа перспектива чок» — деп чугаалаан. Кандыг-даа агрессорга өлүмнүг согуг бээр бүгү чүүлдер Совет Чепсектиг Күштерде бар.

Партия болгаш чоннуң доктаамал сагыш салыышкынынга харыы кылдыр совет дайынчылар боттарының дайынчы политиктиг белеткелинге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турарлар. Социалистиг чаалап алышкыннарны камгалаар талазы-биле Төрээн чуртунуң кандыг-даа даалгазын совет дайынчыларның күүседиринге белениниң дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың мурнунга отчёду — чоокта чаа болуп эрткен «Барыын-81» деп шериг өөредилгези болган. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң техника-биле бүгү талалыг хандыртынганын, дайынчыларының бедик мергежилдиин болгаш бедик моральдыын ук өөредилге көргүскен.

Төрээн чуртунга, Коммунистиг партиязынга, бодунуң чонунга кызыгаар чок бердинген совет дайынчылар амгы үениң чепсээн ханы шиңгээдип ап, серемчилелин база дайынчы белен чоруун бедидип турарлар. Олар патриоттуг болгаш интернационалчы хүлээлгезин алдарлыг күүседип, Улуг Октябрьның чаалап алышкыннарын карак ыы дег камгалап турарлар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюу делгерезин!

Совет улус, ооң алдарлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң удуртукчузу болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Ленинчи Коммунистиг партиязынга алдар!

* * *

Үш дакпыр «Ура» чаңгылаңы берген. Артиллерия дааш-таашкыны диңмиреп эгелээн. Каттышкан оркестр Совет Эвилелиниң гимнизин ойнап турган.

Төөгү музейиниң талазындан Кызыл Шөлче Москваның шериг-музыка училищезиниң сургуулдары — барабанчылар болгаш фанфарчылар ойнап үнүп келгеннер. Шериглерниң парадын чаңчыл ёзугаар олар ажытканнар.

М. В. Фрунзе аттыг шериг академиязының, В. И. Ленин аттыг шериг-политиктиг академияның, Ф. Э. Дзержинский аттыг шериг академиязының дыңнакчылары дорт чыскаалдыг марштавышаан, Мавзолейниң баары-биле эртип эгелээннер.

Маршта — Совет Эвилелиниң Маадыры Р. Я. Малиновский аттыг куяк-танк шериглерниң академиязы. Бо академияның доозукчулары 40 чыл бурунгаар төрээн найысылалын камгалап тура, боттарын оңмас алдар-биле бүргеткеннер. Немец-фашистиг эжелекчилерни Москва чоогунга чылча шаапканының юбилейин бүгү совет улус демдеглеп турар. 1941 чылда улуг лейтенант П. Д. Гудзь Москва адаанга тулчуп чоруп турган. Ынчан ол дайзынның 9 танкызын өрттеткен. Ол дээш ону Ленин орден-биле шаңнаан. Академия начальнигиниң оралакчызы генерал-лейтенант П. Д. Гудзь бөгүн академияның дыңнакчылары-биле кады марштап эрткен.

Москваның өске-даа шериг академияларының дыңнакчылары парадка чыскаалып эрткен.

Шөлде — парашютист-десантниктер. Чалгыныг чадаг-шеригжилер амгы үениң кандыг-даа нарын тулчуушкуннарынга тиилелгени чедип алырынга долу бүзүрелдиглер.

1941 чылда болган шериг парадынга киришкен шериглер болгаш ополченнер Москваны камгалаар талазы-биле Кызыл шөлден-не тулчуушкун шөлдеринче чоруп турганнар. А бөгүнгү парадтың киржикчилери боттарының шериг белеткелин үргүлчүлээрлер. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң Армия болгаш Флоттуң мурнунга салган сорулгаларын чедиишкинниг боттандырар дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, совет дайынчылар боттарының шериг мергежилин, политиктиг дадыгыышкынын улам бедидирлер.

Ф. Э. Дзержинский аттыг иштики шериглерниң дивизияның шериглери эрткен. Октябрьның байырлалынга чедир аңаа ийи кижи бүрүзүнүң-ле бирээзи дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиини болган. Чижээ, батальон командири Ю. П. Зайцев — он парадтарның киржикчизи, тергиин белеткелдиг салбырның командири сержант Ю. В. Войтенков, взводта комсомолдуң бөлүк организакчызы ефрейтор Ю. В. Маслов олар бодунуң хереэниң ёзулуг мастерлери.

Шөл-биле аныяк шериг салгалының колонналары — Москваның болгаш Калининниң суворовчулары, Ленинградтың нахимовчулары эрткен. Оларның соонга Москваның РСФСР-ниң Дээди Совединиң аттыг ниити шеригниң дээди командылал училищезиниң курсантылары чораан.

Бичии үзүктелиишкин соонда М. И. Калинин аттыг гвардейжи мотоадыгжы Таман дивизияның дайынчы машиналары болгаш куяк транспортёрлары шөлче дириледип чедип келген. Бодунуң 40 чыл оюн чоокта чаа демдеглеп эрттирген бистиң гвардиявыс — Советтер чуртунуң Чепсектиг Күштериниң чечээ. Гвардейжилер партияга, чонга, Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердингенин көргүзүп турар. Олар Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларындан, кырган-ачаларындан болгаш адаларындан хүлээп алган эстафетазынга теңниг.

Таманчыларның соонда агаар-десант шериглери эрткен, оларны гвардейжи Кантемировск танк дивизиязының машиналары солаан. Дайынның чылдарында кантемировчулар Волгадан Берлинге чедир маадырлыг дайынчы орукту эрткен.

Кызыл шөлге артиллерия болгаш ракета кезектери келген. Парад бөлүктеринде — боду чоруур артиллерия установкалары, төөгүзү, ат-сураглыг — «катюшадан» эгелээн реактивтиг артиллерия. Байырлал марыжында — АУК-туң зенит-ракета кезектери, янзы-бүрү хереглелдиң ракеталары. Чепсектиң ол хевири Армияның болгаш Флоттуң дайынчы күчүзүнүң үндезини болуп турар.

Шериг техниказының колонназының соондан оперативтиг-тактиктиг болгаш тактиктиг ракеталарның кезээ эрткен.

Күчүлүг шериг техниказын болгаш бирги классттың чепсээн көөрге, шынап-ла магадапчыг. Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге Совет Чепсектиг Күштерниң дайынчы күчүзүнүң дугайын чугаалааш, ону бедик техниктиг дериттиниишкинниң, бедик мергежилдиң болгаш аштырбас моральдыг сагыш-сеткилдиң быжыг каттыжыышкыны кылдыр тодаргайлаан.

Мавзолейниң мурну-биле каттышкан шериг оркестриниң чыскаалы эрткен. Кызыл шөлге 109-ку шериг парады доозулган. Ол совет дайынчыларның ленинчи чагыгларга, совет улустуң револючу болгаш дайынчы чаңчылдарынга, партияның херээнге, Улуг Октябрьның херээнге чайгылыш чок бердингенинин база бир чайынналчак болгаш бүзүрелдиг көргүзүү болган.

(Уланчызы 3-кү арында).

КРЕМЛЬДИҢ СЪЕЗДИЛЕР ОРДУЗУНГА ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюу-биле холбаштыр Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа ноябрь 7-де Кремльдиң Съездилер ордузунга хүлээп алышкын кылган.

Хүлээп алышкынга эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков олар киришкеннер.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, шериг начальниктери, күш-ажылдың сураглыг кижилери, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, ужудукчу-космонавтылар, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери турганнар.

Хүлээп алышкынга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның сураглыг ажылдакчылары келгеннер.

Аалчыларның аразында — ССРЭ-де дипломаттыг төлээ черлерниң баштыңнары, байырлалга киржири-биле Москвага келген даштыкы аалчылар, шажын-чүдүлге төлээлекчилери, журналистер турганнар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев хүлээп алышкынга чүве чугаалаан.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазы

Эргим эштер болгаш өңнүктер!

Эргим аалчылар!

Бодунуң улуг революциязының байырлалын совет кижилер ам база демдеглеп турар-дыр. Төрээн чуртун камгалаарынга белен шериглер бодунуң күчүлүг техниказы-биле ам база төөгүлүг Кызыл шөлдеп дыңзыг базымнары-биле чыскаалып эртти, ажылчы чоннарның байырлыг чыскаалы болду.

Ооң киржикчилериниң холдарында күш-ажылчы чедиишкиннерниң көргүзүглерин, келир үеде планнарының болгаш хүлээлгелериниң чурагайларын көрген бис. Акы-дуңма социалистиг күрүнелер-биле, бүгү чурттарның ажылчы чоннары-биле найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының лозуңнарын, тайбың дээш демиселче кыйгырыгларны база көрдүвүс.

Бо бүгү чүүлдер Совет Эвилелиниң Кол шөлүнге кестип, бистиң чонувустуң ажылчы хереэн болгаш күзел-чүткүлдерин илереткен чырык болгаш хөй өңнүг пөс дег көзүлдү.

Совет кижилер улуг-улуг ажыл-херектерин бүдүрүп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы коммунистиг тургузуушкуннуң чаа үе-чадазының планнарын амыдыралга олар боттандырып турарлар.

Бо орукка тыптып кээп турар белен эвес айтырыгларны шиитпирлээринге чоннуң чогаадыкчы күжүн эң-не долузу-биле мөөңнээри негеттинип, организастыг чорукту, сагылга-чурумну, бот-идепкейни болгаш күш-ажылдың бедик шыңарын негеп турар.

Ынчаар ажылдаарынче партия бисти кыйгырып турар. Ол угланыышкынны бүгү чоннуң деткип турары — салдынган сорулгаларның чедиишкинниг күүсеттинериниң бәрымдаазы-дыр.

Делегейниң нарын байдалының үезинде чурттап база ажылдап турар бис. Империализмниң агресчи бөлүктериниң озалдыг бодалдары болгаш авантюрисчи политиказы тайбыңга болгаш улустарның айыыл чок чоруунга айыылды тургузуп турар.

Мындыг байдалдар турзадаа, Совет күрүнениң болгаш ооң социалистиг эвилелчилериниң күчүзү, бистиң бүгү-ле чүвени шын бодап билир, тайбыңга чүткүлдүг күштер-биле тайбың болгаш кады ажылдажылганың шөлээн болгаш чайгылыш чок политиказыс бүгү-ниити тайбыңны камгалаарының кол магадылалы болуп улам илергей көстүп кээп турар-дыр.

Улустарның идегелин шынзыдар, тайбыңның, чөптүг чоруктуң болгаш хосталганың херээн быжыг болгаш чайгылыш чок камгалаар дээш Совет Эвилели бүгү-ле чүүлдерни кылыр дээрзин бо байырлыг хүнде бүзүредир-дир бис.

— Улуг совет улус болгаш ооң алдарлыг Коммунистиг партиязы дээш!

— Бистиң бөмбүрзээвисте быжыг, бузулбас тайбың дээш!

— Бөгүнгү парадтың болгаш чыскаалдың киржикчилериниң база бо залда келген бүгү кижилерниң кадыкшылы дээш! бо дашканы көдүрерин чөпшээреп көрүңер!

* * *

Леонид Ильич Брежневтиң чугаазын үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле хүлээп алган.

Хүлээп алышкын байырлыг, чүректиң ханызындан найыралдыг байдалга эрткен.

Уран чүүл мастерлери байырлал концертин көргүскен.

(СЭТА).

БАЙЫРЛАЛДА — БҮГҮ ТЫВА

Тыва АССР-ниң найысылалы бүгү кижи төрелгетенниң чырыткылыг байырлалы — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнуң эртенинде кажангызындан-даа артык кааң хүн-биле эгелээн. Бо чылдың агаар-бойдузунуң байдалы берге, каңдаашкынныг болган-даа болза, республиканың ажылчы чоннары эрте дүшкен, харлыг-чаъннг кышты бүгү талазы-биле ыяк белеткелдиг уткааннар. Республика найысылалының үлетпүр бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының коллективтери база-ла Улуг Октябрьга боттарының күш-ажылчы чедиишкиннери-биле ужуражып, бүгү совет улус-биле бир демей, чырыткылыг байырлалды демдеглээннер.

Кызыл хоорай

Кызылдың В. И. Ленин аттыг төп шөлү. Ажылчы чоннарның байырлыг чыскаалы эгелээр мурнунда ону көөрге, онза байырлал шинчилиг. Бурунгаар дешпилгелиг кижи төрелгетенниң баштыңчызы, улуг Ленинниң портредин шөлге чыылганнар улуг хүндүткел-биле көрүп турганнар. Советтер бажыңының чаа бажыңының болгаш шөлдүң өске-даа тудугларында Улуг Октябрьны алдаржыткан кыйгырыглар, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннериниң, амгы үениң шылгарангай политиктиг ажылдакчызы, тайбың дээш чайгылыш чок демиселчи Л. И. Брежневтиң портреди.

Эртенгиниң сериин салгынында республика найысылалының кудумчуларынга байырлалдың ыры-шоору, кижилерниң хөглүг омаа дыңналып турган. Удавас Улуг Октябрьның социалистиг революциязының 64 чыл оюнга тураскааткан ажылчы чоннарның чыскаалы эгелээр. Чер-ле болганда кызыл туктар, каас-шиник кылдыр кеттинипкен кызылчылар.

...Байырлалды ажыдарының хөгжүм аялгазы кааң-аяс дээрге чаңгыланып-ла үнген. В. И. Ленин аттыг шөлдүң эгезинден школачыларның каас-чараш кылдыр шиметтинген, кызыл туктар-биле каастаттынган колонналары көстүп келди. Чыскаалганнарның бажында «№ 1 школа» деп бижип каан. Өөреникчилерниң колонналарында аныяк пионерлерниң «Михаил Бухтуев аттыг отряды» деп бижип каан панноозу көстүп эртип бар чораан. Республиканың ол эң баштайгы ортумак школазының өөреникчизи Михаил Бухтуев Ада-чурттуң Улуг дайынынга немец-фашистиг эжелекчилерге удур демиселге маадырлыг чоруун көргүскеш, Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты чедип алган. Чогум-на ол школаның өөреникчилериниң чыл санында байырлыг чыскаалды ажыдары ынчангаш таварылга эвес. Школачылар В. И. Ленинниң болгаш СЭКП Төп Комитединиң Политбюро кежигүннериниң портреттерин, тергиин эки өөредилге дугайында диаграммаларны, транспарантыларны тудуп алгаш, омак-хөглүг, ыры-шоорлуг, индир баары-биле эрткеннер.

Шөлде ийиги, үшкү болгаш оон-даа өске школаларның колонналары. Боттарының өөреникчилери-биле кожа башкылар А. Леонова, В. Миронова, Н. Суртаева, И. Мистрюкова болгаш өскелер-даа шөл-биле чыскаалга киржип эрткеннер. Дөрткү школаның өөреникчилериниң холдарында чурттуң эвилелдешкен республикаларының туктары киискип чораан. Ук школада интернационалчы кижизидилгеже онза кичээнгей салып, педагогтар бо талазы-биле солун ажылдарны кылып турарлар.

Школачыларның колонналарының ужу-кыдыы көзүлбес. Келир үениң тургузукчулары, бистиң салгакчыларывыстың аразында оларның башкылары, дагдыныкчылары А. Блинова, Т. Чымдаан, Е. Усольцева болгаш өскелер-даа чорааннар. Уругларның холдарында «Дайын айыылын чайладыр», «Нейтроннуг бомбаны бүдүрерин болдурбас!» деп бижип каан лозуңнар бо хүннүң эң чугула айтырыын илередип турган. Чогум-на ооң ужурундан бистиң уругларывыс СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың тайбың политиказын изиг-биле деткип, чүүлдүгзүнүп турар транспарантыларны тудуп алгаш эрткеннер.

Найысылалдың школаларының колонналарының даразында чаңчыл ёзугаар дээди өөредилге черлериниң студентилери шөлче деңдески чыскаал-биле кирип келгеннер. Педагогика болгаш политехниктиг институттарның студентилериниң колонналарының бирги одуруунда эртем кандидаттары, доцентилер-биле кады чүгле өөредилге эвес, харын база күш-ажылга шылгараан студентилер эртип турганнар. Оларның аразында Олег Дорофеев «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медалын база байырлыг хүнде хөрээнге кадап алгаш чыскаалче үнген.

Шөл бичии када шыпшың апарган. Хенертен оркестрниң байырлал аялгалары чаңгыланган соонда Ленин кудумчузунуң бажындан кызыл-чайт туктар хөлбеңейнип көстүп келген. Ол болза, Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилери күш-ажылчы коллективтерниң колонналарының шөлче кел чытканы ол. Бо коллективтерниң чамдыктары чүгле социалистиг чарыштың тиилекчилери эвес, харын база коммунистиг күш-ажылдың коллективтери деп хүндүлүг аттыг. Оларның аразында «Каа-Хем» разрезиниң, Сельхозкүркомнуң автотранспортчулары, Кызылдың аъш-чем садының, республика типографиязының тыва электри четкилериниң, «Көдээ электри тудугнуң» болгаш өске-даа мурнакчы бүдүрүлге черлериниң колонналары байырлал шинчи киир шиметтинген, күш-ажылчы чедиишкиннер дугайында диаграммаларны тудуп алгаш эрткеннер.

Адактың соонда хоорайның каттышкан үрер хөгжүм оркестри Улуг Октябрьның байырлалдыг чыскаалын хаап, шөлдеп эрткен.

ЧУРУКТАРДА: Кызыл хоорайның ажылчы чоннары чыскаал у[illegible]

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

БАЙЫРЛАЛДА — БҮГҮ ТЫВА

Ак-Довурак

Даг-дүгү арыглакчыларының хоорайы Ак-Довурактың ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның 64 чыл оюн күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле уткааннар. Ак-Довурак каас-шиник кылдыр каастаттынып, байырлал шинчи кирген. Кудумчуларда лозуң, плакаттар... Албан организация, үлетпүр бүдүрүлгелерде астынган кызыл туктар эртенги сериин салгынның аайы-биле эстеп киискээн.

Холдарында туктар, шарлар туткулаан, арын-шырайында өөрүшкү чайнаан, катты-хөглүг, ыры-шоорлуг ак-довуракчылар бөлүк-бөлүк болуп алгаш, чыскаалыр шөлче үнүп тургулаан. Оларның ынак чери — «Даг-дүгү» стадионче шууушкан чыскаалчыларның чиик, сергек базымнары Октябрьның байырлалын улам аян киирген. Кайнаарда көөрге, арыннарында хүлүмзүрүг долган өөр-өнер, улуг-биче кижилер. Чүк-чүктен ыры-шоор, хөгжүм үнү чаңгылаан. Чыылган чон чыскаалче бир дем-биле үнүптеринге белеткенип турган.

Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга тураскааткан байырлыг митингини Ак-Довурак хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы К. Ч. Сарыглар ажыткан. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң парткомунуң секретары А. А. Фёдоров чыскаалганнарга байыр чедирип, чүве чугаалаан. Удаваанда колонналар шимчеп үнүпкен.

Байырлыг чыскаалдың бажында мотоциклистерниң колоннаазы. Оларның соон дарый школачыларның айыраң-каас колоннаазы өткүт-тода ырлашпышаан, хөглүг-омак базып эртип турган. Келир үениң салгалының холдарында СЭКП Төп Комитединиң Политбюро кежигүннериниң портреттери, кызыл туктар, өң-баазын чечектер, янзы-бүрү өңнүг шарлар эртенги хүннүң херелинге чайнап чораан. Хоочун ажылчын салгалдың идегелдиг салгакчылары — профтехучилищениң, техникумнуң сургуулдары дараазында колоннада.

Республиканың улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчи коллективтери Октябрьны алдаржыдып, йөрээл салып, базып эртип турган. Бо чылдың он айларының планныг оналдаларын 106 хуу күүсеткеш, 143 киловатт-шак электри энергиязын кампап алган энергоцехтиң коллективи даг-дүгүн болбаазырадып турарларның колоннаазын баштаан. Мурнуку өдүрүгда мурнакчы ажылчыннар В. Персов, В. Лапкин, В. Лемешёв болгаш оон-даа өскелер. Бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң мурнакчы ээлчеглери, септелге-механика цегиниң шалыпчылары, транспорт цегиниң мурнакчылары колоннаны баштап, өөрүшкү-маңнайлыг базып орган.

Байырлалга тураскааткан концерттерни, спортчу маргылдааларны чон сонуурган көрген. Ак-довуракчыларның оюн-тоглаазы орайга дээр дыңмыттелип турган.

Барыын-Хемчик

Районнуң ажылчы чоннарының Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга тураскааткан байырлыг митингизин райкүүском даргазы Ш. О. Ооржак ажыткан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бистиң чуртка болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкининге, капитализмниң дарлалынга удур хосталга дээш демиселге төөгүлүг ужур-дузазының дугайын, ол ышкаш бо улуг байырлалды төлептиг күш-ажылчы белектерлиг уткуур, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш районнуң ажыл-ишчилериниң эрес-кызымак ажылының чамдык түңнелдериниң дугайын СЭКП райкомунуң ийиги секретары В. А. Стариков чыылганнарга байыр чедирген сөстеринге чугаалаан.

Районнуң бүдүрүлге коллективтери үлетпүр продукциязын сайгарарының он айлар планын 101,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 100,1 хуу күүседип, эрткен чылдың деңнелинден 3,5 хуу бедиткен. Маңаа төлептиг үлүүн киирген мурнакчы бүдүрүлгелер — бот-орулга-чарылгалыг септелге-тудуг участогу, тууйбу заводу, эът комбинады дээш өскелер-даа социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорупр турарлар.

Октябрьның чырыткылыг байырлалын районнуң мал, чер ажылдыглары база-ла көскү чедиишкиннерлиг уткаан. Ажыл-агыйлар күрүнеге сүт садарының он айлар планын 107,3 хуу, эъттиин — 100 хуу күүсеткен. Кыштаглаашкынның организастыг эрттирер, мал продукциязын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының чыл планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда «Хемчик» совхозтуң Ыйгылак, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермалары болгаш өске-даа хөй-хөй коллективтер чорупр турар.

Байырлыг чыскаалдың колонналарын районнуң өөредилге, уруглар албан черлериниң төлээлери, революцияның, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, мурнакчы коллективтер баштаан.

Бай-Тайга

Районнуң ажылчы чоннары Улуг Октябрьның байырлалын чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткаан. Районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге эът база сүт садарының 9 айлар планын чедиишкинниг күүсеткен. «Бай-Тал» совхозтуң база районда септелге-тудуг участогунуң, коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери байырлалга уткуштур чарышка бедик көргүзүглерни чедип алган. Байырлал бүдүүзүнде Тээли болгаш өске-даа суурларга болуп эрткилээн байырлыг хуралдарга, митингилерге ол бүгүнүң дугайын сеткил ханыышкын-биле демдеглээн.

Дүүн Тээли суурга ажылчы чоннарның байырлыг чыскаалы болган. Чыскаал эгелээр мурнунда болган митингини Бай-Тайга райкүүскомнуң даргазы С. С. Байыс-оол ажыткан. СЭКП райкомунуң бирги секретары Д. С. Данзын-оол Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн таварыштыр чыылганнарга байыр чедирип, чүве чугаалаан. Аңаа улаштыр районда коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальниги В. Х. Хомушку болгаш өске-даа эштер сөс алгаш, байыр чедирген соонда, ажылчы чоннарның байырлыг чыскаалы бедик көдүрлүүшкүн-биле эрткен.

Чыскаал соонда Тээли болгаш өске-даа суурларга баскетболга, волейболга спортчу маргылдаалар, мөге хүрежи болган. Культура бажыңнарынга, клубтарга ажылчы чоннар бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң киржикчилериниң концерттерин көрген.

Чөөн-Хемчик

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хурал ноябрьның 6-да Чадаана хоорайның Культура бажыңынга болуп эрткен. Улуг Октябрьның 64 чылының дугайында илеткелди райкүүскомнуң даргазының оралакчызы Ф. Г. Баранов кылган.

Районнуң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан бо байырлалды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп турарлар. Чөөн-хемчикчилер 1981 чылда күрүнеге дүк дужаар социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде 100,7 хуу боттандырган. Районнуң үлетпүр бүдүрүлгелери бо чылдың он айларының планныг оналдаларын 100,6 хуу күүсеткен.

Күрүнеге эки шынарлыг сүт садарының талазы-биле ажыл-агыйлардан «Искра», Карл Маркс аттыг совхозтар эң-не эки түңнелдерни чедип ап, Октябрь байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткааннар.

Байырлал шинчи кирр каастаттынган Чадаана хоорайның кудумчулары ноябрь 7-ниң хүнүнде эртен эрте-ле катты-хөг дола берген. Эртенгиниң 10 шак чедип турда, кызыл туктарны, транспарантыларны хөлбеңнедир туткан коллектив аайы-биле чыылганнар Ленин кудумчузунга чедип келгеннер.

Ажылчы чоннарның байырлыг чыскаалы эгелээн. Ооң баштайгы колонналарында Октябрь байырлалын күш-ажылчы белектер-биле уткаан коллективтерниң төлээлери чорупр олурганнар. Оларның аразында Чадаананың ыяш ажыл-агый чериниң, саржаг заводунуң, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң Чадаана участогунуң коллективтери болгаш өскелер-даа бар.

Ол хүн районнуң суурларынга, совхозтар төптеринге байырлалга тураскааткан спортчу маргылдаалар, оюн-тоглаа орай кежээге чедир үргүлчүлээн.

Мөңгүн-Тайга

Бурунгу хүн районнуң Культура бажыңынга Мөңгүн-Тайганың ажыл-ишчилериниң байырлыг митингизи болган. Улуг Октябрьның 64 чылының база ооң бүгү делегейге ужур-дузазының дугайын СЭКП райкомунуң ийиги секретары Ш. С. Кочага чыылганнарга чугаалаан. Районнуң ишчилериниң он бирги беш чылдың бирги чылының эрткен он айларда чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннериниң база байырлал мурнунуң социалистиг чарыжының мурнакчыларының дугайында чугаа ол хүн болган.

Ноябрь 7. Эртенгиниң 10 шакта кызыл туктар, транспарантылар туткан мөңгүн-тайгажыларның колоннаазы Культура бажыңының чанындан шимчеп үнүпкен. Бирги одуругта Мугур-Аксы ортумак школазының башкылар болгаш өөреникчилер колоннаазы чораан. Күш-ажылдың хоочуннары, бүдүрүлгениң мурнакчылары байырлыг чыскаалдың мурнуку одуруун ээлээннер.

Байырлал шинчи кирр кеттинген, арыннарында өөрүшкү чайнаан мөңгүн-тайгажыларның чыскаалы төнген соон дарый спортчу маргылдаалар эгелээн. Дүүнгү хүн ук районнуң чурттакчыларынга аас-кежиктиң, күш-ажылдың ёзулуг байырлалы болуп эрткен.

Тожу

Улуг Октябрьның 64 чыл оюн Тожунуң аңчылары, ивижилери күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле уткуп алган. Байырлал бүдүүзүнде тус-тус ажыл-агыйларның план күүселдезин түңнеп үндүрген. Эът, сүт, дүк планын «Тоора-Хем» совхоз хуусаа бетинде күүседипкен. Ынчангаш ол ажыл-агыйга районнуң шилчиир Кызыл тугун байырлыг байдалга тывысхан. Совхозтуң ажыл-ишчилери аңаа улам сорук кирген ажылдап турарлар.

Тожунуң суурлары, фермалары, малчын бригадалар тептери каш хонук мурнунда-ла байырлал шинчи кире берген: кызыл туктар хөлбеңнээн, лозуң, плакаттар-биле шиметтингилээн. А кижилерниң сеткил-сагыжы өөрүшкү-маңнайлыг, улам-на күжениишкинниг ажылдап турганнар. Тожуларда бир демдеглексенчиг чүве болза, партия, райкомунуң болгаш райкүүскомнуң удуртур ажылдакчылары байырлал бүдүүзүнде фермалар, малчын бригадалар болгаш турлаг-хонаштар эргип-кезип, оларның кышкы үеде байдалын көрүп таныжып, агитас-массалыг ажылдарны кылып чоруткулаан.

Байырлал хүнүнде Тоора-Хем суурнуң чурттакчы чону партия райкомунуң бажыңының чанынга байырлыг митингиге чыглып келген. Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга тураскааткан байырлыг митингини райкүүском даргазы Д. Монгуш ажыткаш, партия райкомунуң бирги секретары С. Монгушка сөс берген. Ол районнуң ажыл-агыйларының, бүдүрүлге, албан организация черлериниң ажылының чедиишкиннерин тодаргай айтып, байыр чедирип, чүве чугаалаан. Аңаа ыяш ажыл-агый чериниң мурнакчы чолаачызы К. Баян-оол, аныяктарның өмүнээзинден ВЛКСМ райкомунуң секретары Л. Никитина олар санал берип, эш-өөрүн улам кызымаккай ажылдаарынче кыйгырып, байыр чедиргеннер.

Байырлалдың ындыг янзылыг митингилери өске суурларга база болуп эрткилээн.

Ооң соонда Тоора-Хем ортумак школазының спорт залынга стол теннизинге болгаш хол бөмбүүнге маргылдаалар болуп эрткен.

Өвүр

Улуг Октябрьның төөгүлүг байырлалын Тываның ырак районнарының бирээзи — Өвүрнүң ажылчы чону политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле уткаан. Районнуң малчыннары бо чылдың эрткен он айларында чүткүлдүг ажылдааш, мал продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының чыл планнарын күүседиринге эки түңнелдерни чедип алганнар. Совхозтар күрүнеге дүк садарының чыл планын 106,7 хуу, сүттүң 105,1 хуу күүседип, эът садарының даалгазын база-ла күүседир чоокшулап турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың база ооң баштайгы чылының планныг даалгаларын болгаш боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде бүрүн күүседир, чылды эки доозар сорулга-биле социалистиг чарышты дээштиг организастап турар мурнакчы коллективтер районда хөй. «Коммунизмче орук» совхозтуң Кужур-Чыраа сүт-бараан фермазының саанчылары, кадарчылары, «Кызыл тук» совхозтуң Хорумнуг-Ой бригадазының хойжулары, районнуң коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң коллективи дээш оон-даа өске коллективтер күш-ажылчы эки көргүзүглерни чедип ап, чарышка мурнап турарлар.

Районнуң ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы эгелээр мурнунда болган митингиге СЭКП райкомунуң бирги секретары Ч. Х. Ооржак чыылганнарга байыр чедирип, чүве чугаалааш, үстүнде санчурагайларны адап, моон соңгаар сорулгаларны айтып, оларны боттандырарынга чаа-чаа чедиишкиннерни ажыл-ишчилерге күзээн.

Байырлыг чыскаалдың мурнуку колонналарынга школачылар, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, мурнакчы коллективтер кирген.

Таңды

Байырлал бүдүүзүнүң кежээзинде, ноябрь 6-да, районнуң ажыл-агыйларының культура одагларынга байырлалга тураскааткан байырлыг хуралдар, митингилер болуп эрткилээн. Район төвү Бай-Хаактың Культура бажыңынга улуг байырлалга тураскааткан митинг база болуп эрткен. Аңаа райкүүском даргазы Т. С. Түлүш илеткел кылган болгаш митинг соонда районнуң Культура бажыңының бот-тывынгыр артистериниң концерти болган.

Ноябрь 7-де, эртенгиниң он шакта, район төвүнүң ажылчы чону байырлал шөлүнче шуужуп эгелээн. Митингиге СЭКП райкомунуң бирги секретары В. В. Дунаевский чүве чугаалап, чыылганнарга, ажылчы чонга байыр чедирген. Суурнуң хоочун чурттакчызы, аныяктарның дагдыныкчызы С. А. Тушков, орук участогунуң мастери В. Г. Кажедубов, районда мурнакчы садыгжы, комсомолчу С. Н. Федорова, библиотекарь М. Ф. Домарева болгаш сес класстың тергиин өөредилгелиг өөреникчизи Галина Реут олар митингиге чүве чугаалап, байырлал-биле холбаштыр чыылган чонга байыр чедиргеннер. Ооң соонда 11 шакта, район төвүнүң ажылчы чонунуң чыскаалы эгелээн. Бай-Хаактың школачылары чыскаалдың колоннаазын ажыткан. Ооң соондан байырлал мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилери, районнуң хереглекчилер ниитилели, амыдырал хандырылга комбинады, ыяш ажыл-агый чери болгаш өске-даа коллективтер эрткен.

Эрзин

Районнуң чурттакчылыг черлери байырлал шинчи кирр шиметтинген. Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга тураскааткан ажылчы чоннарның чыскаалы ноябрь 7-де эртенгиниң 10 шакта СЭКП райкомунуң чанында шөлге эгелээн.

Чыскаал эгелээр мурнунда митинг болган. Райкүүском даргазы Н. В. Чындыгыр митингини ажыткаш, СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары А. Ч. Монгушка сөс берген. А. Ч. Монгуш Улуг Октябрьның 64 чыл оюн районнуң ажылчы чонунуң канчаар уткаанын чугаалаан. Байырлыг митинг соонда ажылчы чоннарның чыскаалы эгелээн. Ону Эрзин ортумак школазының башкылар, өөреникчилер коллективиниң колоннаазы ажыткан. Кызыл туктар, лозуңнар, чүзүн-баазын өңнүг шарлар-биле шиметтинген колоннаның соон дарый район төвүнүң бүдүрүлгелериниң, албан организация черлериниң колонналары эрткен. Бо чылдың эрткен айларында күш-ажылчы коллективтер аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери — райпо, септелге-тудуг участогунуң, коммунал ажыл-агый чериниң коллективтериниң колонналары баштай эрткен. Коммунистиг партияны, Совет чазакты, Улуг Октябрьны алдар-йөрээн лозуңнар туткан, кызыл туктарлыг колонналар удаа-дараа эрткилээн.

Байырлал хүнүнге тураскааткан кежээлер, спортчу маргылдаалар чер-черге болган.

Бии-Хем

Эртенгиниң он шак четпээнде-ле холдарында янзы-бүрү өңнүг шарлар, туктар туткан, байыр шинчи кирр шиник кеттинген улуг, биче кижилер байырлал шөлүнче үзүк-соксаал чок шуужуп турган.

Улуг Октябрьның 64 чыл оюн байырлап эрттирери-биле район төвүнүң ажылчы чонунуң чыскаалынга киржирлери ол. Чыскаалдың эң мурнуку колоннаазынга Туранның школаларының өөреникчилери чорупр, чыскаал колоннаазын баштап эрткен. Оларның соондан районнуң бүдүрүлгелериниң, күш-ажылчы коллективтерниң ишчилери лозуң, плакаттар, туктар-биле каастанган Ленин, Кызыл партизаннар, Щетинкин кудумчуларын таварты ыр-шоорлуг эртип турган.

Байырлал мурнунуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, тиилекчи болган коллективтер кайы хөй. Чижээлээрге, «Саян» совхозтуң Өөк сүт-бараан фермазының коллективи, Ленин ордениг «Кызыл тараачын» совхозтуң ажыл-ишчилери байырлалды күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан. Совхозтуң күрүнеге эът садар планныг оналдазын 114,7, сүттү 110,4, а дүктүн 108,8 хуу күүсеткен.

Ноябрь 6-да районнуң Культура бажыңынга байырлалга тураскааткан митинг болган. Аңаа СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары В. М. Евтешин илеткел кылгаш, районнуң күш-ажылчы чонунга байыр чедирген. Митинг соонда чыылганнар байырлалдың улуг концертин көрген. Ындыг янзылыг уткулга хуралдар, митингилер районнуң ажыл-агыйларынга, күш-ажылчы коллективтеринге база болгулаан, күш-ажылдың мурнакчыларын шаңнап мактаан.

Байырлал хүннеринде районнуң бүгү суурларынга спортчу оюннар, маргылдаалар болгулаан.

Тес-Хем

Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга тураскааткан ажылчы чоннарның демонстрациязы эгелээриниң мурнунда байырлыг митинг болган. Ону СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары П. Т. Дамба-Хуурак ажыткан. СЭКП райкомунуң ийиги секретары С. С. Куулар чыылганнарга байыр чедирбишаан, бо чылдың эрткен айларында районнуң ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын чугаалаан.

Байырлыг чыскаал эгелээн. Кырында кызыл туктар, плакаттар, өң-баазын чечектер-биле шиметтинген Самагалдай ортумак школазының башкылар, өөреникчилер коллективиниң колоннаазы мурнунга чораан. Дараазында районнуң хереглекчилер ниитилелиниң, ыяш ажыл-агый чериниң, амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң колонналары эрткен. Ол коллективтер эрткен айларның планныг оналдаларын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. Оларның соондан кызыл туктарын хөлбеңнеди киискиткен колонналар удаа-дараа эрткен. Чыскаалган колонналарны бүдүрүлгениң мурнакчылары, күш-ажылдың хоочуннары баштап чораан.

Улуг Октябрьның байырлалынга тураскааткан байырлыг хуралдар, спортчу оюннар районнуң чурттакчылыг суурларынга болгулаан.

Улуг-Хем

Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыштың түңнелдерин Улуг-Хем районнуң совхозтарының ажыл-ишчилери, бүдүрүлге, албан организацияларының коллективтери байырлал мурнунуң уткулга хуралдарынга түңнеп чугаалашкан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга Шагаан-Арыгның үлетпүр комбинады, саржаг заводу, автотранспорт бүдүрүлгези, райпо, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң мал чеми белеткээр механиастаттынган бригадазы, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан сүт-бараан фермазының саанчылары болгаш өске-даа күш-ажылчы коллективтер чедиишкинниг күш-ажылы-биле уткаан.

Байырлал шинчи кирр каастанышкан хоорайның кудумчуларын ноябрь чединиң хүнүнде эртен эрте-ле катты-хөг дола берген. Ында-мында лозуңнар, плакаттар, туктар. Эртенгиниң он шак четпээнде-ле холдарында өң-баазын шарлар, чечектер, кызыл туктар туткулаан, каас-шиник кеттинген кижилер СЭКП райкомунуң бажыңының чанынга оон-моон чыглып эгелээн. Өөреникчилер колоннаазының соонда үлетпүр, бүдүрүлге, албан организация черлериниң колонналары төп кудумчуну куду баткаш, индир баарынга доктаап, Улуг Октябрьны, Коммунистиг партияны, улуг Ленинни алдаржыдып, үзүктел чок турган.

Индир баарынга чыылган чонга мурнакчылар Чаа Шагаан-Арыгда тудугжулар бригадазының бригадири У. К. Намчылак, АТБ чолаачызы А. К. Чыдыг-кыс, район эмнелгезиниң уруглар эмчизи В. И. Мареева олар Октябрьның Улуг байырлалы-биле байыр чедирген. Ол хүн хоорайның Культура бажыңынга оюн-тоглаа үзүктелбээн.

Хову-Аксы

Тывага өңнүг металлургияның баштайгызы — кобальтылыг Хову-Аксы комбинаттың чүс-чүс аалчылары, суурнуң чурттакчылары байырлыг чыскаалга киржири-биле чыглып келгеннер. Октябрьдан төрүттүнген ажылчын аңгының төлээлери омак-хөглүг, ырлыг-шоорлуг — сорукту аажок, кызыл туктар киискиткен, кыйгырыглар тудуп алган—сүрлүү кончуг! Ажылчы суурга Октябрь байырлалы ынчаар эгелээн.

Байырлалды комбинатта партком секретары В. Б. Петров ажыткан. Суур Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы А. И. Иванова Улуг Октябрьга уткуштур калбарган социалистиг чарыштың түңнелдеринге доктаап, мурнакчы цехтерни, бригадаларны адап, чарыштың тиилекчилеринге болгаш суурнуң чурттакчыларынга байыр чедирген.

Хову-Аксы суурнуң чурттакчыларының чыскаалын школачылар ажыткан. Оларны «Тыва кобальт» комбинаттың, хлеб заводунуң, АТБ-ниң ажылчыннары күрүне албан черлериниң ажылдакчылары солаан.

Ол хүн хову-аксыжылар спортчу маргылдааларны сонуурган, орайга дээр ойнап, хөглээннер.

Каа-Хем

Районнуң ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп алганнар. Районнуң үлетпүр комбинады, ыяш ажыл-агыйы, харылзаа бөлдири дээн ышкаш өске-даа коллективтер мурнакчыларның одуруунда киргеннер. СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Бүрең», «Енисей» совхозтарның ажыл-ишчилери база байырлалды чедиишкиннерлиг уткааннар.

Октябрь байырлалының бүдүүзүнде район төвү Сарыг-Сеп суурга болгаш совхозтар төптеринге Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга тураскааткан хуралдар, байырлалдың концерттери болуп эрткилээн. Сарыг-Септиң Культура бажыңынга болган хуралга илеткелди СЭКП райкомунуң секретары О. Б. Сымчаан кылган. Байырлалдың улуг концерти база болган.

Дүүн Сарыг-Сеп суурнуң төп шөлүнге ажылчы чоннарның чыскаалы болуп эрткен. Бүдүрүлгениң мурнакчылары колонналарны баштап чораан. Байырлалдың митингизин улус депутаттарының Каа-Хем район Совединиң күүскомунуң даргазы Ш. Х. Сереэдар ажыткан. СЭКП райкомунуң бирги секретары В. А. Бакулин ажылчы чоннарга байыр чедирип, чүве чугаалаан. Ооң соонда колонналар эрткен. Каа-хемчилер байырлалды организастыг эрттиргеннер.

Кызыл район

Ноябрь 7. Эртенгиниң 9 шак. Каа-Хем суурнуң улуг-биче бүгү чурттакчы чону ол эртен кудумчуже шуппу үнүп келген. Кудумчулар, ажыл-агый, албан организация черлери шиник кылдыр шиметтинген.

Туктар, транспарантылар, лозуңнар, чечектер, өң-баазын шарлар туткулаан кижилер далаштыг чорупр турганнар.

Оларның бир чамдызы «Көк-Тей» совхозтуң контора чанынга кээп чыскаалгаш, Таежная, Зеленая, Пионер кудумчузун куду, өскелери — Көк-Тей школазының чанынга чыылгаш, Шумов алышкылар, Пригородная районнуң Культура бажыңының баарында тургускан индир чанынга кээп чыылганнар.

Эртенгиниң 10 шак. Чон шуппу чыглып келген. Кижилерниң арын-шырайында өөрүшкү, сеткил-хөөнү хөглүг.

Индирде районнуң партия, совет ажылдакчылары, бүдүрүлгениң мурнакчылары. Октябрь революциязының 64 чыл оюнга тураскааткан байырлыг митинг эгелээн. Индирде күш фабриказының мурнакчы ажылчыны З. Тюлюш. Ол Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээнинден бээр 64 чыл болган оюн-биле ажылчы чонга байыр чедирип чүве чугаалаан. Албан организацияларның төлээлери, ажыл-агыйның мурнакчылары база сөстер алгылаан. Ооң соонда байырлыг чыскаал эгелээн.

Улуг Октябрьның 64 чыл оюн төлептиг уткууруңга тураскааткан социалистиг чарышка киришкеш, районнуң ажылчы чону ажыл-агыйга көскү чедиишкиннерни чедип алган. Мурнакчыларның одуруунда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ажыр күүсеткен «Көк-Тей» совхоз, районнуң ыяш ажыл-агый чери, «Тиилелге» совхозтуң ажылчын кооперациязы, районнуң холушкак барааннар садыы болгаш өске-даа коллективтер бар.

Кежээ Культура бажыңынга концерт, спортчу маргылдаалар, оюн-тоглаа болгулаан.

ЧУРУКТАРДА: Кызыл хоорайның ажылчы чоннары чыскаал үезинде.

ЛЕНИНЧИ ЧАГЫГЛАРГА ШЫНЧЫ ЧОРУК

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Ооң соонда Кызыл шөлдүң кырынга өндүр-чаагай ырының аялгазы чаңгыланы берген. Байырлал шинчи киир каастаан машиналарның колонназы көстүп келген. Октябрьның кыйгырыгларын бижээн транспарантыларның кызыл пөстери хатка хөлбеңейнип чораан. Бажында машинада — СЭКП-ниң, Совет күрүнениң үндезилекчизи — В. И. Ленинниң портреди.

«Ленинниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — бурунгаар, коммунизмниң тиилелгезинче!» Партияның ол кыйгырыы совет кижиниң чүрээнден изиг деткимчени алган. Күш-ажылчы чоннуң харызын кызыл пөсте мынчаар бижээн: «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиниг боттандыраал!»

Беш чылдың баштайгы чылы. Чуртта чер болганда социалистиг чарыш калбарган. Бүдүрүлгениң мурнакчылары бо чылдың онаалдазын ноябрь 7-ге чедир доозарын хүлээнген. Олар сөзүн ээлээн. Ленинградтың атомнуг станциязын хуусаа бетинде төлевилел күчүзүнге чедирген. Татарияның тывыш черлеринден ийи миллиард тонна нефтини үндүрүп алган. Тюмень областың тывыш черлеринден база-ла ынчаны байырлал бүдүүзүнде алган. Казахстанның, Азербайджанның дыка хөй крайларның болгаш областарның кедээ ажыл-ишчилери беш чылдың баштайгы чылының хүлээлгелерин болгаш планнарын күүсеткилээн.

Партияның болгаш чоннуң чаңгыс эвин йөрээген транспарантылар аразында шылгаттынган интернационалист, тайбың болгаш социал демиселге дээш, кижи төрелгетенниң чаагай келир үези дээш мерген угаанныг болгаш чапыш-сыныш чок демиселчи, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң портреди.

Бистиң Төрээн чуртувустуң кырынга үш чартык он чыл тайбың дээр туруп келди. Дайынның бүгү аар-бергезин көрген совет улус тайбың чурттаганың улуг аас-кежиин үнелеп билир. Политбюрога баштаткан СЭКП ТК-зы чавырлыышкынның ёзузун хевээр арттырарынга, империализмниң болгаш реакцияның чаа чимзениишкиннеринге удур демисежиринге бүгү күжүн салып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизи тайбыңның камгалаары болгаш быжыглаар дээш демиселге күчүлүг идигни берген деп, Октябрьның 64 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралга демдеглээн. Съездиниң идеялары, ооң шиитпирлери делегей байдалын чогумчударынга идепкейлиг бараан болуп турар.

Совет Эвилели тайбынга ынакшылдыг ленинчи угланыышкынга кезээде шынчы. Тиилээн пролетариаттың баштайгы документизи тайбың дугайында декрет болган. Бөгүн-даа, Октябрьның оюнда совет улус тайбыңның хереэнге шынчызынга даңгыраглап турар.

Пальма бүрүзү-биле богаалаттынган болгаш «Делегейге тайбың» деп сөстерни сиилбип бижээн Чер бөмбүрзээниң македин индир адыш часкаашкыны-биле үткаан. Өске машинада нейтроннуг бомбаны чурааш, ону «Сөңээзин!» дээн сөс-биле кезе шыйып каан.

Тайбың программазын боттандырарынга социалистиг чурттарның, делегей пролетариадының, национал-хостангалыг шимчээшкинниң быжыг эвилели улуг идиглиг болуп турар. Социалистиг кады ажылдажылга чурттарының чаңгыс эви болгаш быжыг найыралы чугула черни ээлеп турар.

Кызыл шөлде күш-ажылчы Москваның рапорттары. Оларны анаа найысылалдың эң тергиин оолдары болгаш кыстары эккелгеннер. Машиналарда — Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, партийжи съездилерниң делегаттары, Дээди Советтерниң депутаттары.

Чурттуң кол шөлүнге улуг-улуг чедиишкиннерни көргүзери чаңчылчаан. 300 муң ажыг москвачылар хууда чыл планнарын ноябрь 7-ге чедир күүседипкеннер. Он ай дургузунда 450 миллион киловатт-шак электри энергиязын, 170 муң тонна кывар-чаар чүүлдерни олар камнап алганнар.

Найысылалдың хөй-хөй шаңналдарлыг тугунда «Москваны камгалааны дээш» медаль база бар. Найысылалдың камгалакчыларының кадыг-дошкун дөртен бир чылда кылган маадырлыг чоруун москвачылар утпас. Боттарының күш-ажылын бөгүн москвачылар оларга тураскааткаңнар. Ынчангаш транспарантыларның бирээзинде «1981 чылдың декабрь 5-те Москваның коммунистиг субботниинче!» деп кыйгырыг база бар. Ол дээрге дайын чылдарында Москваның маадырларынга аныяк салгалдың хүндүткели-дир.

«Партия — бистиң баштыңчывыс» деп ырның аялгазы шөлге чаңгыланган. Мавзолейниң Төп индиринче чечектер туткан пионерлер үнүп келгеннер. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчуларынга олар чечектерни, кызыл пөстерни тудускаңнар.

Коммунистиг партияның, төрээн Ада-чуртунуң, совет улустуң алдары дээш чаңгылаңган «Ура!» деп кыйгы шөлдү доңган.

Маадыр хоорайның ажылчын хоорайның, тургузукчу хоорайның ажыл-ишчилериниң төлээлериниң байырлыг чыскаалы эгелээн. Байырлыг чыскаалдың мурнуку одуруун И. А. Лихачёв аттыг заводтуң социалистиг чарыжының мурнакчылары ээлээннер. Байырлал шинчи киир каастаан колонналарның кырында автозаводчуларның рапорттарындан одуруглар көстүп турган.

Ук заводтуң мурнакчыларының бирээзи Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, шуткулга цегиниң ажылчыны Ю. Т. Барулина база чорупп орган. Партийжи шуулганның өске делегаттары-биле кады ол чыл планын Октябрьның байырлалынга чедир күүседиринче москвачыларны кыйгырган, ону найысылалдың чурттакчылары изиг-биле деткээннер.

Бодунуң дагдынчызының чанынга аныяк ажылчын Александр Майсет чорупп орган.

— Советтер чуртунуң маадырлыг ажылчын ангызы делгерезин! — дээн кыйгырыг шөлге чаңгыланган.

Москваның «Кызыл пролетарий» типографиязының мурнакчылары база байырлал колонналарынга чорупп органнар. Бо бүдүрүлгениң күш-ажылчы намдары большевиктерниң хуудустарын тарадыры-биле эгелээн. Аныяк совет республиканың декредин 1917 чылда база аңаа парлаан. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында кызыл-пролетарийжилер кыйгырыглар дыка хөй плакаттарны парлап үндүргеннер.

«Кызыл пролетарийниң» коллективи бөгүн база партийжи пропаганданың мурнуку одуруунда. Чүгле бо чылын безин ооң цехтеринге СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын 12 миллион экземплярны үндүрген.

Кызыл шөлде чыскаалганнарның ужу-кыдыы көзүлбес. Байырлал шинчи киир каастаан чыскаалганнарның одуруунга чаа-чаа өңнер немешкен.

Өжүп-хып турар электри лампочкаларын ГЭС плотиназында сиилбип кылган колонна көстүп келген. Ол дээрге, «Гидропроект» институдунуң коллективи-дир. Бо мурнакчы коллективтиң төлевилелдерниң эртем-техниктиг дециелин бедидер, тудугнуң смета ёзугаар өртээн чиигедир дээш эгелээшкинин партия Төп Комитеди деткээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге харыы кылдыр он бирги беш чылда камнап алыр дээн чүүлдериниң санын коллективтиң транспарантыларында айыткан.

Институттуң төлевилелдери-биле бистиң чуртувуста 40 ажыг гидравликтиг, үш атомнуг электростанцияларны тудуп турар. Эртемденнер, төлевилекчилер ам даартагы хүннүң сорулгалары-биле чурттап турар. «Гидропроекттиниң» специалистери Мурнуу Буг хемге тудар 6 миллион киловатт күчүлүг энергетика комплексизиниң эң камналгалыг болур төлевилелин чогаадып кылган. Рогун ГЭС-тиң төлевилелинде солун шиитпирлээшкиннер бар. Төлевилекчилерниң саналының ачызы-биле Богучаны тудуп турар гидростанцияның тудуунга чүгле бо беш чылда безин 20 миллион рубльди камнап алыр. СЭКП-ниң XXVI съездизинге чаңгыланып үнген «Экономика камналгалыг болур ужурлуг!» деп кыйгырыгны гидротөлевилекчилер херек кырында ынчаар боттандырып турар.

Байырлал колонналарында станок тудуунуң Орджоникидзе аттыг каттыжыышкынының — ховар дээн дериг-херекселдерниң тудукчуларының төлээлекчилери. Олар боттарының «Дзержинчилерниң марыжын» ырлажып чорлар. Алдаржаан коллективтиң беш чүс хире ажылчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттарының эгелээшкинин деткээш, боттарының чыл планнарын ноябрь 7-ге чедир күүсеткен.

Амгы үеде каттыжыышкынның цехтеринде программа-биле башкарар автоматтыг шугумну болгаш манипуляторларны ажыглап киирери чорупп турар. Чогум-на ындыг техника он бирги беш чылда үлетпүрнүң бааза болур адырларын эде дериирииниң үндезини болур. Чаа техниканы ажыглап киирерииге фронтучу чораан ажылчын П. И. Фукин өөрү-биле кады база киржип турар. Бөгүн ол байырлал чыскаалының киржикчизи.

— Бистер, дайын хоочуннары тайбыңны кымдан-даа артык үнелеп билир бис — деп, ол чугаалады. — Бистиң партиявыстың чорудуп турар Тайбың программазын бис ниити-биле деткип турар бис. Ооң боттаныышкыны, барыын-герман «Шпигель» журналдың редакциязының айтырыгларынга Л. И. Брежневтиң харыыларында айытканы ёзугаар, бар туруп турар шериг үскүлежиишкиннерин узуткаарынга, айыылдыг чаа кризистерниң тыптырын болдурбазынга идегелдиг магадылалды тургузаар. Америк империализм бодунуң ССРЭ болгаш социализм чурттары-биле харылзааларын күш барымдаалап тургузарын кызыдып турар. Ынчалзажок совет кижилер боттарын коргуттурбас. Күш-ажылывыс-биле Төрээн чуртувустуң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының күчү-күжүн улам быжыглаар бис.

Станок тудукчуларының интернационалчы чаңчылдары байлак. Болгарияже, Венгрияже, ГДР-же, Чехословакияже, ЭДЧ кежигүннери өске-даа чурттарже олар боттарының станоктарын чорудуп турар.

«Бистер интернационалчылар бис!» деп лозуңну москвачылар ажыл-херектер болгаш сагыш-бодал-биле бадыткап турар. Лозуннарның, транспарантыларның болгаш панноларның өң-баазын чечээнде найысылалдың бүгүдеге билдингир бүдүрүлгелериниң аттары: «Кадыкы болгаш маска», Владимир Ильич аттыг завод, № 1 подшипник заводу, 2-ги шак заводу, «Кызыл роза», «Трехгорная мануфактура».

Сураглыг «Трехгорканың» пөс-таавыжылары чыскаалын каастаарынга чараш өңнерни чедээштен алган-даа дег — ол дээрге хүндүлүг беш булуңчук-биле демдеглеткен өң-баазын пөстер-дир. Алдан чыл бурунгаар ноябрь 6-да Владимир Ильич Ленин «Трехгорная мануфактурага» чораан. Чогум-на ол хүн ол сураглыг апарган: «Бистиң бүгү чедип алган чүүлдеривис бис делегейде эң-не кайгамчык күшке — ажылчыннарның болгаш тараачыннарның күжүнге даянып турарывысты көргүзүп турар. Дараазында Октябрь оюн бис күш-ажылчы фронтуга тиилелгениң демдээниң адаа-биле уткуур боор бис деп бүзүрелди биске берип турар» деп сөстерин чугаалаан.

Ильичиниң өттүр сөглээн сөстери боттанган. Революция мурнунда мануфактура бир миллион метр пөстү чүс чыл дургузунда бүдүрүп үндүрер аргалыг болган, а амгы үеде комбинат чыл бүрүде 220 миллион метр пөстү бүдүрүп турар.

«Трехгорканың» чыскаал киржикчилериниң аразында аныяктар эвээш эвес. Бүдүрүлгениң хоочуннары аныяктарга хөйнү чугаалап берип болур. Олар дайынның кадыг-дошкун чылында, дайзын Москва чоогунга чоокшулап келгенде улусчу ополчениеже комсомолчу чүректиң кыйгызы-биле чорупп турган. Төрээн найысылалының камгалалынга үш чүс ажыг трехгоржулар тулчуп турган. Оларның дыка хөйү ыдыктыг туруштарны камгалап тура амы-тынын берген. Чогум-на ынчангаш декабрь 5-тр болур субботниктиң девизин — бодунуң болгаш дайындан келбээннерниң үлүү дээш ажылдаар деп девизти комбинатта долу күш-биле ажылдаарынче кыйгы кылдыр хүлээп алган. Субботникте олар 200 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп, ону субботник санынче шилчидерин хүлээнген.

Ленинчи партияның, совет улустуң — тургузукчу улустуң, тайбың дээш могаг чок демиселчиниң алдары дээш йөрээлдер салымышкыннары шөлдүң кырынга дагын-даа чаңгыланып турган. «Ура!» дээн хөй янаы үннер ыраккы беапш дыңналган. А Мавзолейниң баары-биле москвачыларның чаа-чаа байырлал колонналары эртип турган.

Чыскаалганнарның аразында — найысылалдың бажың тудар бирги комбинадының төлээлекчилери. Москваның тудуг индустриязының ол эң улуг бүдүрүлгезиниң конвейериниден чыл бүрүде миллион ажыг дөрбелчин метр чуртталга шөлдүг бажыңнар үнүп турар. Тудугжулар бригадиры, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады А. М. Суровцев бажың тудуунуң ол бирги комбинадында ажылдап турар.

— Совет кижилерниң чаагай байдалын улам бедидер дугайында программаны чүүлдүгзүнмүшаап, бистиң партиявыс дээш, бистиң чонувус дээш чоргаарланыышкын-биле бадылаан мен — деп, ол чугаалаар.

Алдарлыг тудугжу Кызыл шөлге бодунуң кады ажылдап турар чаа эштери-биле келген: хожудап турар бригаданы ол чоокта чаа хүлээп алган, ынчалзажок ол коллектив бөгүн безин баштайгы чедиишкиннериниң дугайын рапорттаан.

Бистиң үевистиң маадырлыг ажыл-херектерин боттарының чогаалдарынга көргүзүп, партияның тайбынга ынак даштыкы политиказының дугайын тоожаан культура ажылдакчылары күш-ажылчы Москваның төлээлекчилери-биле кады байырлал колонналарынга эрткен.

Тараажының маадырлыг күш-ажылын алдаржыдып, сыптыг тарааның улуг боодалын Тимирязев аттыг академияның эртемденнери чыскаалга эккелген. Кедээ ажыл-агыйны улам-на хөгжүдерин аъш-чемниң кол программазы кылдыр СЭКП-ниң XXVI съездизи айыткан. Ол чугула сорулгаларны күүседиринге боттуг роль чурттуң кедээ ажыл-агыйының эң баштайгы дээди өөредилге черинге онаажып турар.

Транспарантыда: «220 миллион рубль» деп бижээн. Академияның эртем ажылдарының экономиктиг ажыктыы ындыг түңнүг болган. Ол эртем ажылдарын кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге шиңгээткен. Он бирги беш чыл планының даалгаларын чедиишкинниг күүседиринге академияның коллективи төлептиг салымышкынын киирип турар.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи К. А. Борин Кызыл шөлге бөгүн база чедип келген. Кедээге стаханов шимчээшкинин калбартырынга ол эң идепкейлиг киришкен 1936 чылда Константин Александрович ленинчи партияның кежигүнүнге кандидат турган. Бодунуң комбайнынга ол ынчаарда 30 муң центнер тарааны ажааган! Борин амгы үеде Тимирязев аттыг академияның баннызы. Ооң хөй муң өөреникчилери хоочун тараажының алдарлыг ажыл-херээн уламчылап турар. Кубаньның тараажылары К. А. Борин аттыг шаңналды тургускан болгаш социалистиг чарыштың тиилекчилеринге ол шаңналды тыпсып турар.

Кызыл шөлде индирлерде — космонавтылар. Космос тайбыңның хереэнге, кижи төрелгетенниң чаагай чоруунга бараан болур ужурлуг. Совет-француз кады ажылдажылга бо дугайын тодаргай болгаш бүзүреддиг бадыткап турар. Кады кылган шинчилеңдерни, улуг эртем программазын бистиң чурттарывыстың эртемденнери боттандырган.

Кызыл шөлге кызыл туктар киискип турган. Найысылалдың аныяктары Улуг Октябрьга чедиишкиннерин, өөрүшкүзүн айыткап, кызыл туктарын хөлбеңнедир тудуп алгаш, В. И. Ленинниң Мавзолейиниң баары-биле омакзэглүг эрткеннер.

Ленинчи комсомол бодунуң тургустунганының 63 чылын чоокта чаа демдеглээн. Бүгү совет улус-биле кады комсомол демиселдиң болгаш тиилелгелерниң маадырлыг оруун эрткен. Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыннарынга болгаш катап тургузуушкунга, чаа тудугларга, кур черге комсомолчулар алдарлыг ажыл-херектерни кылган болгаш кылып-даа турар.

Бөгүн ол БАМ-да болгаш Кара хөрзүннүг эвес черде, «Атомашта» болгаш Канск-Ачинскиниң одалга-энергетика комплекизинде, Сибирьниң нефтилиг болгаш газтыг черлеринде үргүлчүлеп турар.

Ам 130 ажыг тудугларны Бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуу деп чарлаан. 500 муң комсомолчу-аныяктар бригадалары, цехтери, участоктары, фермалары камналга болгаш хумагалыг чорук дээш демисежип турар. СЭКП-ниң XXVI съездизи аттыг Бүгү-эвилелдиң 7 муң кижилиг шалыпчы, комсомолчу отряды чоокта чаа эң чугула тудугларның коллективтеринде кирген. ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң индиринден аныктарның чуртка илеткээр чүүлдери хөй.

«Коммунизм дээш медерелдиг демиселчилер болуңар!» — дээн партияның аныяктарга кыйгырыы шөлдүң кырынга чаңгыланы берген.

Революцияның хоочуннары, күш-ажылдың маадырлары эстафетаны ынанчыштыг холдарга дамчыдып берген. Октябрьның хереэ мөңгеде чурттаар.

Кызыл шөлден репортажты
СЭТА-ның корреспондентилери
Л. ЕРМАКОВА,
В. БЕЗБРЕЖНЫЙ,
М. БОРОДЫНЯ,
Ю. БУРЯК,
П. РЯБОВ
олар кылганнар.

АМЫДЫРАЛДЫ СОРУК КИИРГЕН УРАН ЧҮҮЛ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комитединиң даргазы Г. М. Марков-биле беседа.

1981 чылдың Күрүне шаңналын тывыскан чорук совет ниитилелдиң амыдыралының хөй темалыг болгаш байлак чаагайының чаа бадыткалы болур. СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң «Совет уран чүүлде чаа күчүлүг чалгыг немежип орар» дээн сөстерин ол бедик шаңналдарны алган ажылдар база дагын бадыткаан.

Совет литераторларының отрядын төлээлеп турган лауреаттарның аразында чогаадыкчы ажылында патриотчу угаан-бодал сиңген, дайынчы акы-дуңмалышкы сеткил-биле долдунган фронтучу шүлүкчүлерниң салгалы база киргилээн. Олар дээрге «Аистиң ыяжы» деп номда бөлүк чаа шүлүктерин киирген М. Дудин, Белоруссияның улустуң шүлүкчүзү, «Хамнааркатар ховуп турар черде» деп номнуң автору, П. Панченко олар-дыр. М. Дудин дээрге амыдыралды делгеми-биле көөр, уран чогаадыкчы үениң төөгүчүзү, кижи төрелгетенниң салым-хуузу, келир үениң аныяк салгалы дээш сагыш човап чоруур чогаалчы-дыр. П. Панченконуң шүлүктеринде төрээн черге, төрээн бажыңынга изиг ынакшыл сиңниккен. Бодунуң чонунуң өөрүшкүзүн база сагыш човаашкынын чүректерни дамчыштыр көргүзүп турар ном деп ооң чогаалдарын хүлээп ап турар бис.

Проза чогаалчызы В. Белов номчукчуларының үнелелин шагда-ла чедип алган. Совет кижилерниң мөзү-шынарын, ооң этиктиг принциптерин делгеми-биле, онзагай кылдыр көргүскен тоожулары болгаш рассказтары дээш шаңналды ол алган. Чогаалчыларның ажылдары үениң чугула айтырыгларын чырыткаңы-биле, дылының улусчу хевири-биле, хоорайның болгаш кедээниң чурттакчыларының психологиязын болгаш амыдыралын эки билири-биле үнелеттинген.

Көрүкчүлерниң улуг үнелелин алган «Москва карак чажынга бүзүревес» деп уран-чечен фильмниң тургузукчулары — Москваның кинематографистери — режиссёр В. Меньшов, оператор И. Слабеневич, чурукчу С. Меняльщиков, кол рольдарның күүседикчилери А. Баталов, В. Алентова, И. Муравьева, Р. Рязанова олар ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын алганнар. Чиик эвес шылгалданы тудуп эрткен аныяк кыстың бөдүүн төөгүзүн авторлар бистиң социалистиг амыдыралывыстың социал болгаш чайгаар тургустунган чүүлү болур дээрзин авторлар көргүзүп шыдааннар. Янзы-бүрү, хөй талалыг бөлүушкуннарны көргүскен ол кинодан мөзү-шынарның, хамааты хүлээлгениң, амыдыралчы туруштуң айтырыглары кирип турар.

«Байысаалга» деп фильмниң тургузукчулары — азербайджан чогаалчы Р. Ибрагимбеков, режиссёр Р. Оджагов, оператор Р. Камбаров, чурукчу Ф. Багиров болгаш актёрлар А. Калягин, А. Мамедов болгаш Ш. Мамедова олар база ук шаңналды алганнар. Хөй-ниитичи чидиг айтырыгларга тураскааттынган, бистиң үе-чергевис — чоптуг чорук дээш демиселчи, социалистиг моральдың принциптериниң идепкейлиг тургузукчузу кижиниң овур-хевирин ында көргүскен.

Чаа амыдыралды тургузар, революцияның чаалап алыышкынын камгалаар дээш афган чоннуң демиселин көргүскен, Афганистан дугайында документалдыг - публицистикалыг кино болгаш телефильм дээш Узбекистанның хоочун кинематографизи М. Каюмов бодунуң өөрү — сценарист А. Бовик, операторлар Т. Надыров биле Ш. Махмудов база Төп телевидениениң политиктиг тайылбырлакчызы Ф. Сейфуль-Мулюков, оператор А. Громов олар-биле кады ол шаңналды алган.

ССРЭ-ниң Телерадиокүркомунуң чагыын ёзугаар «Эриктер» деп хөй сериялыг уран-чечен фильмни тургускан грузин кинематографистер база шаңналды алганнар. Ол кинода болуушкуннар XIX чүс чылдың төнчүзүнде, XX чүс чылдың эгезинде болган. Ооң маадырының мөзү-шынарының арыг-чаагайы, бүгү-ле чүүлдерни хандыр билип алыр дээш оларның чуткулдуу, бөгүнгү көрүкчүнүн сонуургалын хайныктырар. Маадырның овур-хевирин талантылыг артист О. Мегвинетухуцеси экранга көргүскен. Ооң-биле кады Күрүне шаңналын сценарийниң автору, чогаалчы Ч. Амирэджиби, ону белеткеп тургускан режиссёрлар Г. Лордкипанидзе, Г. Габескрия, оператор Л. Намгалашвили, чурукчу К. Хуцишвили, актёрлар Г. Арчвадзе, Ю. Ярвет олар алганнар.

Евг. Вахтангов аттыг театрның кол режиссёру Е. Симоновтуң тургусканы, 1981 чылдың шаңналын алган шиизи хамааты туруш талазы-биле көскүзү, амгы үениң драматургиязының идея талазы-биле уран-чеченни, ёзулуг театржыттынганы-биле ескелерден ылгалдыг.

Г. Сундукян аттыг театрның режиссёру Р. Капланянның баштаан бөлүүнге «Кодеп шиизи дээш шаңналды тывыскан. Ол шии сценаның арман мастерлериниң уран-чечен дилеп тывыышкынын, национал культураның чаңчылдарын чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдер дээш оларның чуткулдуун бадыткаан. Чогаадыкчы ажылдың, овур-хевирлерниң чырыткылы, психологтуг анализтиң ханызы, социал-төөгүлүг болуушкуннарның частырыг чогу бо коллективтиң ажылы хөй националдыг уран чүүлге улуг салымышкын болуп кирген.

Тааланчыг овур-хевирлерни тургускан, он-он лириктиг, драмалыг чидиг овур-шинчилиг рольдарны күүсеткен балет артизи Е. Максимованың чогаадыкчы ижи чүгле бистиң чуртувуста эвес, даштыкыда безин калбак сураглыг апарган. Ооң көргүзүглери совет балеттиң ат-алдарын делегейге улам улгаттырган. Телевидение дамчыштыр көргүскен ооң сөөлгү ажылы ак-көк эктиниң чаа жанры — фильм-балеттиң хөгжүлдезинге улуг идиглиг болган. Ынчангаш, ол база шаңналга телептин-биле кирген.

Киевтиң опера театрының солизи И. Мирошниченконуң уран чүүлү ханы утказы-биле, байлак дуржулгалыг кижизи-биле онзаланып турар. Ооң операзының сөөлгү бөлүктерин болгаш концерт программазын шаңнаткан. Чаа лауреат, ыраажы Б. Штоколовтуң күүседээнге кезээде хөй улус чыглып келир. Ооң күүсеткен орус улустуң ырлары, романстары база совет авторларның чогаалдары боттарының уран-чечен байлааң шылын ажыдып турар.

Чаштарга чогаалдар дээш композитор В. Шинскийге сөөлгү ырлары дээш шаңналды тывыскан. Өөрүшкүнү илереткен, хөглүг ол ырлар национал чаңчылдарга үндезилеттинген болгаш ёзулуг гуманисчи болуп хөй-ниитичи ужур-уткалыг болган.

Литов ССР-ниң улустуң чурукчузу С. Вейверите-Лютайлениң удурткан авторлар коллективи «Бистиң крайывыс» деп кайгамчык улуг чуруу дээш шаңнаткан. Амгы үениң литов суурунуң, ооң күш-ажылчы амыдыралының, чаңчылдарының овур-хевири ол ажылда кайгамчыктыг шынчызы болгаш чаражы-биле кирген. Ол ышкаш улуг орус чурукчу А. Венециановка Вышний Волочокта тураскаалдың авторлары — скульптор О. Комов болгаш архитектор Н. Комова олар уран чүүл — чурукчу болгаш чон деп темалыг ажылы дээш шаңнатканнар.

Москвада Олимпийжи суурнуң архитектуразы дээш ол ажылдың удуртукчузу Е. Стамо баштаан бөлүк архитекторлар, чурукчулар болгаш инженерлер шаңнал алган. Ол бедик деңнелге туткан кайгамчыктыг комплексти чүгле ол олимпийжилер эвес, бөгүнгү москвачылар бедик-биле үнелеп, чурулга уран чүүлүнүң база конструкторжу тывынгыр чоруктуң үлегери деп адап турарлар. Таллинге парус спортунуң төвүн тургускан бөлүк эстон төлевилекчилер болгаш тудугжулар база бирги шаңналды алганнар. Архитектураның ол нарын комплекизи архитектура-планнаашкын шиитпириниң дилим болгаш бо үеге дүүшкээ-биле онзаланган.

Уран чүүл чогаадылгазының теориязының болгаш төөгүзүнүң талазы-биле шаңналды филология эртемнериниң доктору В. Озеровка «Бо хүннерде болгаш литературада коммунистер» база «Тайбың дээш дүвүрээзин болгаш чогаалчының чүрээ. Культураның өңнүктериниң болгаш дайыннарының дугайында» деп номнары дээш аңаа тывыскан. Ук номнарда совет литератураның болгаш критиканың чугула айтырыглары, ооң идея талазы-биле удурланыкчылары кол черни ээлээн.

Кайгамчыктыг улуг болуушкун — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнуң бүдүүзүнде эвилелдешкен республикаларның литература, уран чүүл ажылдакчыларынга ССРЭ-ниң күрүне шаңналдарын тывыскан чорук бистиң чуртувустуң хөй национал культуразының чечектелиишкинин, совет уран чүүлдүң улусчу, партийжи, хамааты принциптериниң тиилелгезиниң бадыткалы болур.

(СЭТА).

ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕДИПКЕН

Кызыл-Мажалыктың ботоорулга-чарылгалыг септелге-тудуг участогу он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын ийи ай эрте күүседипкен.

Септелге-тудугнуң ажыл-ишчилери бир чыл дургузунда 474 муң рубльдиң ажылдарын кылыр тургаш, херек кырында 534,5 муң рубльдиң ажылдарын кылган, планныг онаалдазын 112,2 хуу күүсеткен. Коллектив бодунуң күжү-биле 509 муң рубль түңнүг ажыл кылган, бо талазы-биле план 113 хуу боттанган. Капитал септелгениң планныг онаалдалары 117 хуу күүсеттинген.

Ажыглалга киирген объектилерниң саны, эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, көвүдээн, тудугларның шынары улам экижээн. 386 дөрбелчин метр чуртталга шөлү ажыглалга кирген. Септелге-тудуг участогунуң ажыл-ижин Кызыл-Мажалыктың чурттакчылары багай эвес деп үнелеп, тудугжуларга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болурун илередип турар.

Бүдүрүлгеде күш-ажылдың бүгү тала-биле көргүзүглери бедээн. Ылаңгыя эң кол чүүл — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 113,4 хуу өскен. Бир ажылчын бүрүзү чылда ортумаа-биле 846 рубльдиң продукциязын бүдүрерин септелге-тудуг участогу планнаан. Херек кырында бо коллективтиң бир кижи бүрүзү ортумаа-биле он айларның дургузунда 980 рубльдиң ажылын кылган.

Ылаңгыя Михаил Доңгактың удуртканы бызаңчылар бригадазы чыл төнчүзүнге чедир 100 муң рубльдиң ажылдарын кылырын, ийи аал чурттаар бир бажыңны тударын хүлээнген.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ЧААГАЙ БАРААН БОЛУУШКУН

Каа-Хем районуң садыг четкизиниң талазы-биле калбак сайзыралды алган. Садыгның ачы-дузазын суурларның чурттакчылары, ыракта хойжу турлагларның, сүт-бараан фермаларының ишчилери ап турар. Районда 35 магазин, 4 автомагазин, 4 дарёк бар. Ниитизи-биле алырга, садыг ажылында 320 кижи хаара туттунган, оларның ээзи шизи — садыгжылар.

Октябрьның улуг байырлалын райпо коллективи күш-ажылчы белектер-биле уткуп турар. Ноябрь чедиишкин бүдүүзүнде калбарган социалистиг чарышка элээн каш магазиннер шылгарап, чоннун садыг хандырылгазын экижидер талазы-биле күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болган. Ылаңгыя социалистиг чарыштың бирги черин Н. Сальниковага удурткан Бүрен-Аксының магазини чаалап алган. Тиилекчи болган найыралдыг бичии коллектив бараан саарылгазының планын 107,3 хуу күүсеткен. Бараан саарылгазының темпизи бо чылдың эрткен айларында 143,7 хуу четкен.

— Улуг Октябрь бистиң төрээн Тывавыстың булун бүрүзүнге аас-кежиктиг амыдыралды берген. Ол чаагай кежик бистиң совет садыгжыларның холдарын дамчып, чонга чедип турарынга өөрүвес, чоргаарланмас арга чок. Шаанда бай-шыдалдыг аңгыларның төлээлери ыдыы чонну мөлчүп, оларның өлүк-бараанын, алгы-кежин, ийи-чаңгыс мал-маганын «садып» ап чораан Каа-Хем сайзыралдың оруу-биле шапкын бурунгаарлап олурар, төрээн черивистиң чечектелиишкини дээш, делегейге быжыг тайбың дээш моон-даа соңгаар улам кызымак ажылдаксаарывыс дам баар-дыр — деп, Бүрен-Аксы магазиниң эргелекчизи, райоонуң хоочун садыгжыларының бирээзи Наталья Сальникова чугаалап олурар.

Шалыпчы ишчиниң өөрүшкүзү болгаш чоргаарал база келир үеге быжыг бүзүрел сиңген чугаа-домаанда Октябрьның шыны, сайзыраңгай социализмниң көскү чедиишкиннери бар. Октябрь болгаш чоннуң чаагай амыдырал хандырылгазы, Октябрь болгаш чоннуң аас-кежии чоок болгаш ханы төрел сөстер апарган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле Сарыг-Септиң идик садыының коллективи уткаан. Магазинниң Анна Сапарова билдилиг удуртуп келген. Бо коллектив эрткен айларның бараан саарылгазының планын 105,8 хуу күүсеткен. Ниитиниң чемненилге черинин улуг повары Валентина Барановага удурткан эълчег база-ла багай эвес ажылдаан. Бо эълчегниң ажылдакчылары чемниң амдан-шынарынче, ассортиментизинче улуг кичээнгейни салып келген.

Чоннуң садыг хандырылгазының шугумунда бедик харысалга-биле ажылдап, күш-ажылчы коллективтерниң хүндүткелин чаалап алган ажыл-ишчилер райпода эвээш эвес. Оларга Елена Кустованы, Пётр Акатьевти, дөрби чыл ажыг чолаачылап келген Александр Степановту, Александр Евсеевти, Ефросинья Казанцеваны болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Садыгның хоочуннары, шалыпчы ажыл-ишчилери планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле үлегерин көргүзүп, күш-ажылчы коллективтерниң чаңгыс эвин, найыралын улам быжыглап турарлар. Ынчангаш олар бистиң организациявыстың чоргааралы.

Автомагазиннер эргелекчилериниң аразындан Матвей Дьяков ай санының планныг онаалдазын 117 хуу ажырып келген. Ол «Бүрен», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарның малчыннарының садыг хандырылгазын харылап, суурдан ырак аалдарның чагыгларын үзүктелдирбейн турар. Матвей Дьяков чүгле тос айларның иштинде безин 72 муң рубльдиң бараанын саарып, малчыннарга саткан.

Райпонуң коллективтери чонга сүт, эът аймаан садарын үзүктелдирбезиниң хемчеглерин чогумчалыг кылдыр чорудкан. Чоннуң дузалал ажыл-агыйындан келген эът аъттыкшылын садыгларга киирип, ону садарын багай эвес организастап турар. Чимистер, ногаалар консерваларын кайылаа үеде үзүктелбейн келген. Макарон кылыглар, үнүш саржаа, маргарин садыгларда үргүлчү бар. Капуста, картофель аймаан бо хүннерге чедир үзүктелдирбедивис. Дузаан капуста садарын кышкы үениң дургузунда уламчылаар бис.

Чоннуң садыг хандырылгазын улам экижидер, ажылдың шынарын, ажыктыын бөгүнгү деңнелден улам бедидер дээш Каа-Хем райпозунуң баштаар черн, чер-черде садыг коллективтери долу күжениишкин-биле ажылдаарлар.

З. НАГАЕВА,
райпо баштаар черниң даргазының оралакчызы.

ЭГЕЛЕЗЕ-ДАА

«Сүг-Хөл» совхозтуң мал ажылдыгзары бо чылдың эрткен айларында багай эвес түңнелдерни чедип алган. Ажыл-агыйның үш салбыры бода болгаш шээр малдың баш санын өстүрериниң планын чедиишкиннииг күүсеткилээн. Ол ышкаш мал продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планныг даалгаларын боттандырарынга совхозтуң Кара-Чыраа, Кызыл-Тайга салбырлары багай эвес көргүзүглерлиг болган.

Хүлээнген ажыл-хереэнге кызымаа-биле чыл бүрүде эки түңнелдерни чедип ап турар мурнакчы малчыннар совхозта эвээш эвес. Кызыл-Тайга салбырының Үстүү Ишкин бригадазының өшкү кадарчылары Сат Норжун-оол 125 анайны, Сат Даваалап 101 анайны 100 өшкүден-не алганнар. А хойжулар Ондар Дажы, Ондар Сергек-оол олар тергүүр 100 хойдан-на 90-100 хураганны мейди камгалап өстүргеннер.

Мактап болгу дег чүүлдер-биле чергелештир чамдык чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар база-ла эвээш эвес. Ылангыя малчыннарның бо кыштаглаашкынга белеткелинде хөй четпестер бар. Ылангыя мал чеми белеткээр ажылды совхозка чогуур деңнелге организастап шыдаваанындан, планныг даалга чүгле 50 хуу күүсеттинген. Ооң кадында чамдык малчыннар, чижээ, К. Монгуш, С-Б. Доңгак, А. Доржу чайын тудум-даа сиген белеткеп албаан, эдек кыштагларының септелгезин база чедир кылбаан. Олар кышты канчап ажар, кадарган малын чүнүң-биле чемгерер бодап турарыл?

Совхозтуң Кара-Чыраа салбырында кыжын соокта машина-трактор тургузар чылыг гаражтың чогу чолаачыларга, трактористерге улуг бергелерни тавартыштырып турар. Эртенниң-не от салып, доңган техниканы удур эргизип, ажылдадырынга хөй үе шак чарыгдаттынып, малчыннарже сиген, дус сөөртүр ажылды шалыпкын организастаарынга шаптыктап турар. Совхозтуң удуртулгазы (директору К. Куулар) салбырга чаа гараж туттурарын ам-даа чыл улаштыр аазап, ону күүсетпейн келген.

Кара-Чыраанын Өлең, Чес-Булуң хойжу бригадаларының кышка белеткели ниитизи-биле база-ла шоолуг эвес. Тудуг, дилиг материалдары чедишпейн турарындан чамдык кыштагларының септелгезин чедир кылдынмаан.

К. ОНДАР.
Чөөн-Хемчик район.

Янзы-бүрү медээлер

Карпов-биле ойнаан

Суглай-оол Борбак-оол ам сески класста өөренип турар. Ол 4-5 класстарга өөренип тура-ла, чонардаштан янзы-бүрү дүрзүлер шөзерлеп чазаарынга хандыкпалыг болган. Ол тускай бөлгүмге база кичээлдеп турган.

Оон кылган ажылдарын школачыларның техниктиг чогаадылга болгаш уран-шевер кылыглар делгелгелеринге база кирип келген. Ананы экп кириишкени дээш бүгү-эвилелдиң «Орлёнок» пионер лагериинче ол дыштанып чораан.

Лагерьниң пионерлер ортузунга организастаан шыдыраа маргылдаазынга экп ойнааш, ынчан «Орлёнокка» аалдап келген делегей чемпиону Анатолий Карпов-биле хары угда 30 пионерниң санынга кирип шыдыраага ойнаан. Шак ындыг өөрүшкүлүг ужуражылгны Тээли школазының өөреникчизи кажан-даа утпас.

С. ДОЛМАЖАП.
Бай-Тайга район.

СИБИРЬ ДУГАЙЫНДА

«Художник РСФСР» деп ном үндүрер чер тускай өнгүг болгаш бедүүн репродукцияларны парлап үндүрген. Ону «Социалистиг Сибирь» деп чурулганың бешки зона делгелгезинге турааскааткан.

Үндүрүлгениң автору, искусствовед Л. Обухова ол улуг делгелгениң экспозициязын эге сөстө тайылбырлап бижээн. Аңгы-аңгы жанрларның хөй янзы хевирлерин таара тудуп турар алдан ажыг репродукцияларның аразында Тываның чурукчуларының эң экии ажылдары база кирген. Репродукцияларны клубтарга, культура бажыңнарынга, өөредилге черлеринге делгелге кылдыр-ла ажыглап болур.

Н. КОСЕНКОВА.
Москва.

НОМГА ЫНАК БОЛГАНЫНДАН

Александр Прокопьевич Козяков — пенсионер. Тоге чыл бурунгаар хүндүлүг дыштанылгаже үнзе-даа, ол хөй-ниитиниң ажылын кылбайн олуруп шыдаваан. Кезээде ажылдан чарылбаан кижиниң сеткили достунтурбес болган. Капсыг-даа ажылды кылырындан ол чалданмас.

Пенсияже үнген соонда безин ол ажылдаар күзелин илереткен. Ынчан ном садыының садыгжызы херек апарган. Ааа ажылдаарын Александр Прокопьевичиге сүмелээн. Ол хевээр-ле бо хүннерге чедир ында садыгжы болуп артып калган. Оон эргелекчилээн магазини бо чылдың майда Тываның «Респкниготорг» магазиннериниң аразында чарышка бирги черни ээлээн. Ном садыглаарының ай санында планнарын 102 хуудан кулузатпайн келген.

— Александр Прокопьевич, номнар садыглап тарадырының планнарын үргүлчү ажыр күүседип келгенинерниң чажыды чүдел?— деп айтырдывыс.

— Бирээде, кылган ажылым эчизинге чедирери чугула. Чамдыкта Кызылче барып, баазадан эң солун номнарны, плакаттарны шилип, оон-даа өске барааннарны сөөртүп экээрин манавайн, болум барып ап турар мен.

Ийиде, номну шилип алырынга садыг алыкчыларга дузалаары болур. Бир катап бир аш эртем ужуралдарлыг номну алыр чоор бе, албас чоор бе деп алан кайгап турган. Анаа садыгжы ол номну ыяап-ла садып алырын сүмелээн. Даартазында ол кижи Александр Прокопьевичиге чугаалаан: «Дыка-ла солун номну менээ сүмелээн-дир силер. Дан хаялап келгижеге чедир номчааш, кедергей-ле сонуургадым»—дээн. Бичии уругларга номнар шилип бээринге ол болу улуг сонуургалдыг.

Туран хоорайның ном садыының садыгжызы Александр Прокопьевич Козяков чонга хүндүлелдиг кижилерниң бирээзи.

Л. ЧИГАРСКАЯ.

ССРЭ-НИҢ РЕВОЛЮЦИЯ МУЗЕЙИНДЕ

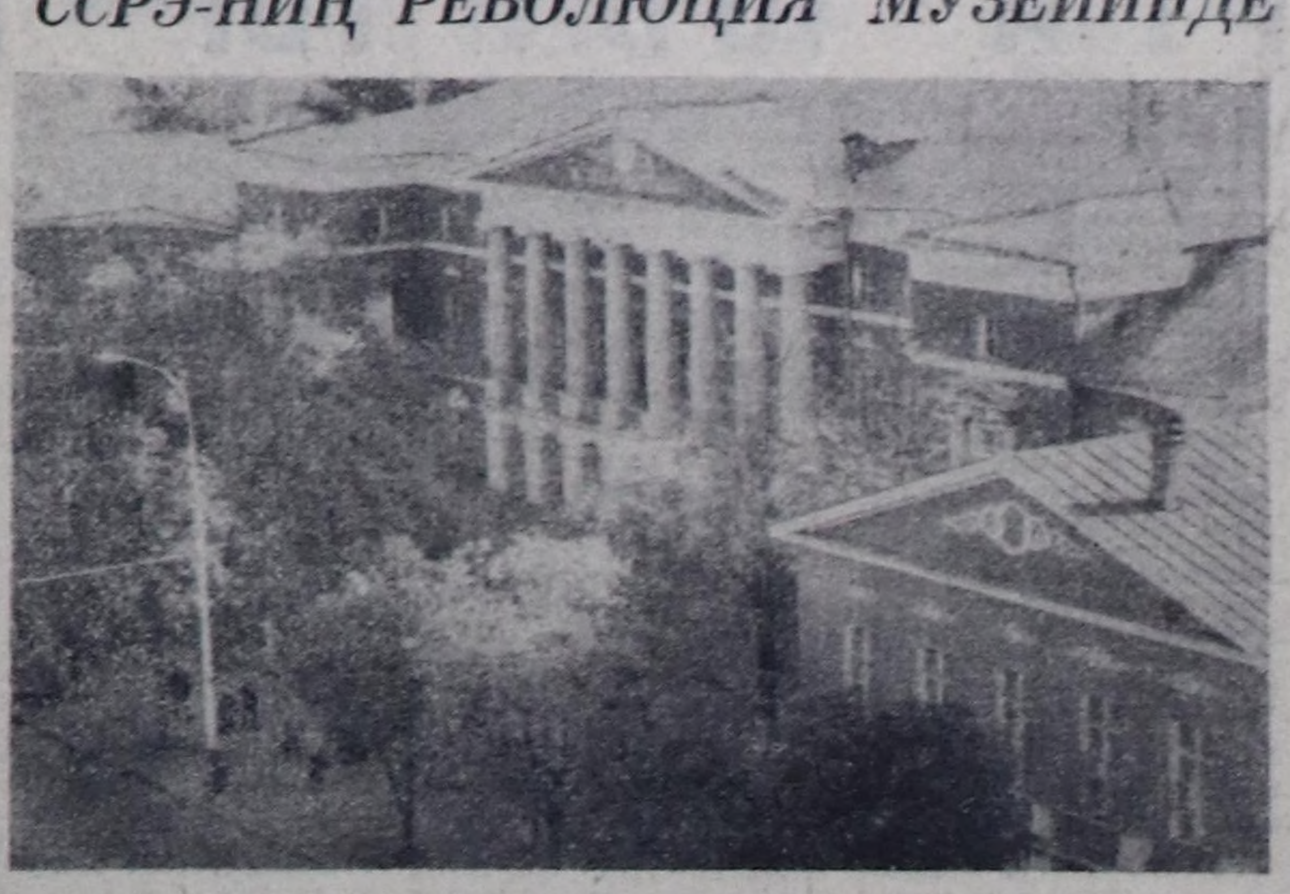

МОСКВА. ССРЭ-ниң Ленин болгаш Октябрь Революциязы орденнерлиг Революцияның Төп музейин чыл санында миллион ажыг москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары сонуургап көрүп турар.

Музейниң экспонаттары бистиң чуртувустуң XIX чүс чылдың төнчүзүнден бо үеге чедир онзагай болуушкуннарны көргүскен. Миллион хире экспонаттар Октябрьның социалистиг Улуг революциязының, хамааты дайынның, Ада-чурттуң Улуг дайынының дугайын чугаалап, ССРЭ-ге социализмни тургузар дээш маадырлыг совет улустуң ажыл-херектерин чырыткан.

Ук музей көжүп чоруур делгелгелерни база организастап турар. Амгы үеде Совет Эвилелиниң девизнээринде ооң алды делгелгези ажылдап турар. Казахстанның, Ыраккы Чөөн чүктүң, Сибирьниң ажылчылери, БАМ-ның тудугжулары ооң-биле таныжып турарлар.

ЧУРУКТА: Революцияның Төп музейиниң бажыңы.
В. ЯЦИННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникaзы.

Н. К. КРУПСКАЯ

ТУРА ХАЛЫЫШКЫН БҮДҮҮЗҮНДЕ

Владимир Ильич октябрь 7-де Выборгтан Питерже чорупкан. Оон чаштып турар черин адрезин Төп Комитеттиң кежигүннеринге безин айтып бербес деп шиитпирлээн. Бис ону Выборг талазында Лесной проспектиниң эн-не азынында чүгле ажылчыннар чурттаан улуг бажыңда Маргарита Васильевна Фофанованың квартиразынга тургузуп каан бис. Квартира аажок таарымчалыг болган, ылаңгыя чайгы үеде бажың ажылчыны херээжен кижи-даа аңаа артпас. А Маргарита Васильевна ёзулуг-ла большевик кижи болгаш Ильичиниң даалгаларын күүседип халып-ла турган. Үш хүн болгаш, октябрь 10-да, Суханованың квартиразынга болган ТК-ның хуралынга кирипшкен. Аңаа боо-чепсектиг тура халыышкын дугайында резолюция хүлээп алган. Ленин баштаан он кижи боо-чепсектиг тура халыышкын дээш бадылаан, а Зиновьев биле Каменев удур бадылаан.

Октябрь 15-те Петроград организациязының хуралы болган. Ол Смольныйга болуп эрткен. Дзержинский боо-чепсектиг тура халыышкын дээш, а Чудновский аңаа удур бадылааның сактып тур мен. Чудновскийниң холун шарып каан, ол фронтута балыглаткан. Далашкаш аштырыышкынга тавыржыр бис деп, ол хөлзей-хөлзей чугаалап турган. «Революция дээш өлүрүндеп чиик чүве чок...» деп, ол чугаалаан. Шынап-ла, ол революцияның хереэ дээш хамааты дайынынга өлген. Ол хөөремик эвес кижи чораан, ынчалза-даа оон бодалы частырыглыг. Оон өске чүве чугаалаан кижилерни сагынмайн дыр мен. Дыка хөй кижи доп-дораан боо-чепсектиг тура халыышкын дээш бадылаан, а Выборг район чүмү-биле боо-чепсектиг тура халыышкын дээш бадылаан.

Даартазында, октябрь 16-да, Лесной проспектиге ТК-ның улуг хуралы болган. Аңаа ТК-ның кежигүннеринден аңгыда, Петроград комитединиң күүсекчи комиссиязының кежигүннери, шериг организациязы, Петроград Совединиң, профэвилелдер, фабрика-завод комиттери, демир-орукчулар. Петроградтың округ комитеди киришкеннер. Ол хуралга ийи айтырыг чугаалашкан: доп-дораан боо-чепсектиг тура халыышкын дээш — хөйү, аңаа удур—эвээжи бадылаан! Лениниң резолюциязы дээш хөй кезии—19 кижи бадылаан. 2 кижи удурланган, 4 кижи ужурун билбейн бадылаваан. Айтырыг шиитпирлеттинген. ТК-ның хаалгыг хуралынга Тур Революсчу-шериг тургускан.

Ильичиге кижилер эвээш кээп турган: мен, Мария Ильинична болгаш бир-ле катап Рахья чораан. Бир-ле мындыг таварылганы сактыдыр мен. Фофанованы Ильич бир-ле черже чорудупкан. Эжикти кымга-даа ажыдып бербезин дугурушкан бис. Мен бир янзы соктаар болган мен. Кандыг-ла-бир шериг өөредилгезиниң черинге Фофанованың өөренип турган дуңмазы бар. Кежээ чедип келгеш көөрүмге, чада кырыында аамайлаңы берген бир-ле оол тур. Мени көрүп кааш, мынча диди: «Маргаританың квартиразында бир-ле кижи кире берип-тир, ол кым боор, билдинер бе?» «Канчап ынаар кире бергенил? Чедип келгеш, кнопканы базып медээлээримге, бир-ле эр кижи харыылады, оон база катап медээни базарымга, кым-даа харыылавады». Бир-ле чүве бодап тыртып алгаш, Маргарита бөгүн хуралдап турар, ында кижи бар деп аңаа сагыжыгдыр деп оолду бүзүреттим. Оон ол оол трамвайга олуруупкаш чоруптарга, ам кээп сагыжым оожургаан болбазыкпе. Мен чедип келгеш эжикти бир янзы кылдыр соктаарымга, Ильич ажыдыпкан. Оон ону «ол оол улус кыйгырып экээп болур-за болгай» деп херектендим...

Мен база-да Ильичиниң даалгалары дээш үргүлчү чоруп турган мен. Октябрь 24-те ол бөгүн доп-дораан эргечагырганы холга алыр херек дээрзиниң дугайын ТК-га бижээн. Ол чагааны Маргаритадан чорудупкаш, ооң келирин манап шыдавайн, өскерилдир парик кеткеш, Смольныйже чорупкан, чаңгыс-даа минута озалдап болбас турган.

Выборг район тура халыышкынга белеткенип турган. Выборг эргелелиниң бажыңынга 50 хире херээженнерни бир эмчи данны атсы балыг шарыырынга өөреткен, ажылчыннарга бооларны үлеп берип турган. Выборг районнуң кижилериниң революсчу чаныш-сынышчок күзел-соруун кым-даа сып шыдавазы билдингир болган. Женя Егорова-биле, ында ажыл-херек кандыг ирги дээш чүък машиназынга олуруупкаш, Смольныйже дүне чоруптувус.

1917 чылдың ноябрь 7-ниң эртенинде Тур чазак душкен. Күрүне эрге-чагыргазы Петроград Совединиң органы болур Шериг-революсчу комитетчеже шилчээн. А ол Петроград пролетариадының болгаш гарнизонунуң баштыны болган. Ол-ла хүн ажылчыннарның болгаш солдат депутаттар Советтериниң II Бүгү Россия съездизинге ажылчынтараачыннарның чазаан тургускан. Улус Комиссарлар Чөвүлелин база тургускан болгаш оон даргазы В. И. Ленин болган.

Е. ТАНОВА

АРБАС-ОЙНУ МУНУВУТКАШ

(Шүлүглелден үзүндү)

20-ги эге

Оран кырын эчектепкен
Орай дүне
Самыпаже халдып үнген
Чалыы арат
Ээр төрүүр эмнек хая
Чаглактаны.
Эргилдир-ле бодал бодап,
Чаяскаан турган:
— Аннар турлаа бедик сыннар.
Кашпалдарга
Аът кулаа көзүлбейн бээр
Караңгы дүн
Хаялыг хүн ажар билек
Хааннан келир.
Амдыы чаа-ла ане турган.
Арыг дээри
Чайынпанган алдын хүнну
Чажырымкаш.
Бүлденнедир чаашкын оштап.
Бүргеп келир.
Бойдус чаяан үе-шагы
Орнун солчур.
Боралгактыг бүргег дээри
Орталаныр.
Чүгле чаңгыс амыдырал
Чүге мындыг
Өскерилбес, чаңгыс черде
Өртеп каан дег:
Ядыы кижи кажан шагда
Өөнделевес.
Ямбылыглар ажыл чок бол.
Өктерелде...

...Алыс шын дээш тура халаан
Албатыга
Шынның оруун чиге айтып
Чырыдып бээр.
Демнеелдиң сүлдези боор
Дээди күчү —
Кызаннаашкын чаңнык одун
Кывыскалак.
Шорулгактар бүргей алган
Чамбы-дипке
Соңгу чүктүн солаңгызы
Чайыннаалак.
Чүс-чүс чылдың човулаңын
Чүктеп алган
Арат кижи актыг чааже
Аъттангалак.

ЭПИЛОГ

Хоойлу-дүрүм арта базып.
Кожуун-чызаан дүвүредип.
Чагыртпастаан дургуннарны
Ялалаар дээш эккелгени
Торгаал-шииткел төвү болган
Доозуннуг Улаастайга
Бүгү чонну дүлейлетпен
Бүрээ, бүшкүүр алдаа-биле
Исгаандыктар самнап турган
Одургулаан борбак баштар
Токкуцайндыр чуулган хевээр
Довуракче хөмнү бербээн.
Өргүн чопнуң аргыыр оруу—
Өндүр сыннар баштарынга
Өшпес оттуг чула болуп,
Өжээн одун хөрлээлеткен.
Салгын сыылаан дүмбей дүне
Самынаны ажыр хаккан
Акывыстың эрес аъды
Арбас-Ойнуң изээн оруу
Бүргег дээрниң сылдызы дег
Булуртуннээш чиде бербээн.
Кежик-чолдуг амыдырал
Херелденген амгы хүнде
Акы-дуңма улустарга
Аас-кежик судалы боор,
Автомобиль шуужуп маңнаан
Асфальтылыг орук болган.
Эртенгиниң эктинде эвес.
Эрткен чүс чыл төнчүзүнде.
Шаандакының шагында эвес.
Чаа төре бүдүүзүнде
Ажий диптиң хини болган
Арат чурту Тыва черге
Актыг шын дээш демнеелге
Амы-тынын салганнарның
Эгелеп каан чаагай херээ
Эглип келбес эрги шагже
Согуннаалдыр ыраан тудум
Солаңгызы улам чырыыр.

АКЫ-ДУҢМА ЧОНГА ЙӨРЭЭЛ

Сөзү С. МОЛДУРГАНЫЫ. Аялгазы Р. КЕНДЕНБИЛЬДИНИ.

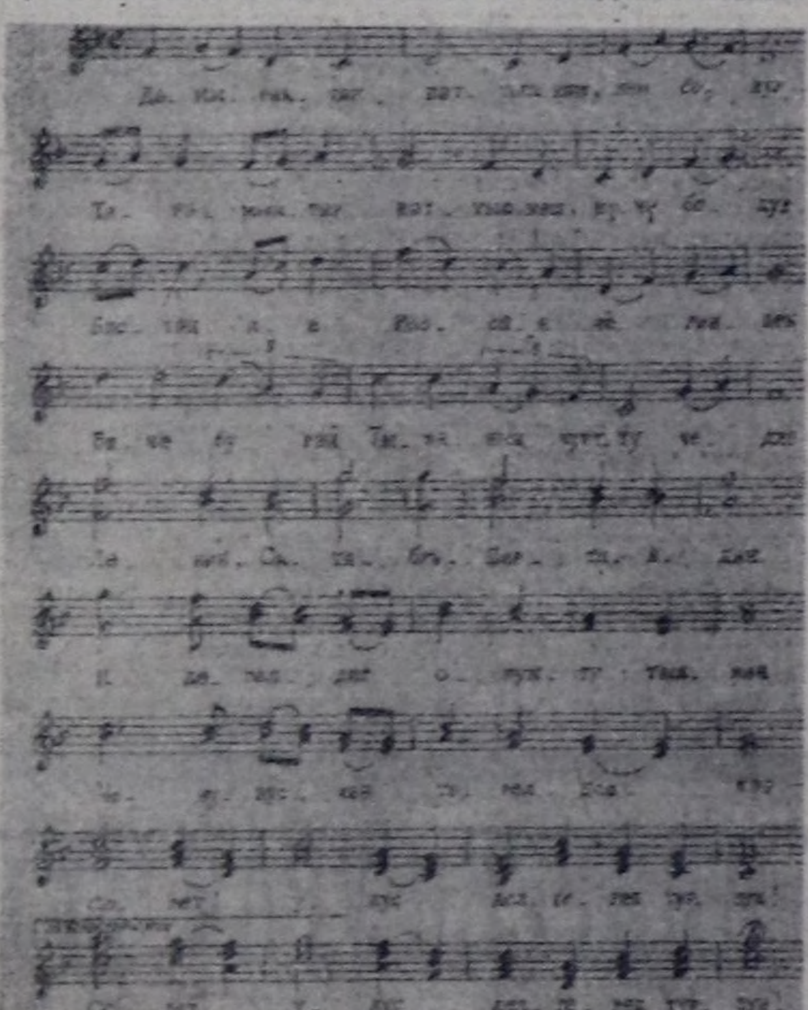

Дамырактар каттышкаш, хем болур.
Тарамыктар каттышкаш, күчү болур.
Бистиң ие-Россия черинден
Биче буурай Тываның чурту чедир
Ленин, Октябрь, партиядан
Идегелдиг орукту тыпкан:
Чонувус чаа төрелдешкээ —
Совет улус делгерен турзун!
Нациялар, чечек дег, өңбаазын
Пайыралы.—бир аал дег.
эптиг демниг:
Бичезинге улуглар дузалаан.
Бирээзиниң олчазы—хөйнүү болган.
Ниитилелдиң дугуюн бурунгаар
Коммунистиг үени шаңкынчыткан,
Хостуг Сибирь, Чөөн чүктүң тудуунда
Нивхи, тыва, орус...
иженгилээн.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Телемедээлер. 8.20 — «Зарядкаже, чыскаалынар!» 8.40— «Будильник» 9.10— Эртем болгаш техника талазыбиле ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының 1981 чылда лауреаттары. 9.55 — «Совет Эвилелинге бараан боop тур мен!». 10.55 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 11.25 — ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының 1981 чылда лауреаттары болган үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчылары. 12.25—«Алдын майыктаваштар». Уругларга уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 1-ги, 2-ги серияларны. 14.35—«Даштыкы аалчылар Совет Эвилелиниң дугайында» 14.50 —«Музыкалыг киоск». 15.20—Литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының 1981 чылда лауреаттары. 16.45—«Чалгыныг мастер». Мультфильм. 17.00 — «Ыры мээн чүрээмде...» Киноконцерт. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30—18.45 — Чапсар. 18.45—«Кино аян-чоруктарының клуву». 19.45—«Ол Нарва заставазының ындынга болган». Музыкалыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. Г. Свиридовтуң «Отчугаштар» деп опереттазы-биле. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30—«Д. Фурманов. Чогаал ажылының эрыннары». Төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чылынга уткуштур. 22.15 — А. Бородин. Дм. Дм. Шостакович аттыг квартет № 2 квартетти күүседир. 23.00—00.55— ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Динамо» (Киев). Төнгенде — телемедээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20—«Челээш». Улусчу чогаадылганың телепрограммаларының IV делегей фестивалы. «Мүн болгаш чаңгыс үгүулаа» (Турция). 14.50 — Уругларга фильм. «Манана». —16.00 —«Кино көрүкчүзүнүң ээрнинчизи». 16.45 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 17.45 —Кременчугтуң автозаводунуң Культура ордузунуң танцының «Свитанок» ансамблиниң көргүзүү. 18.00 — «Бо бүгүдаа оон дугайында». Уран-чечен хөй сериялыг телефильм. 3-кү серия. 19.05 — Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритимнери. 19.50 — Совет чурукчулар чогаалдарындан композиция. 20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15— «Хүннүң шыгжамыры». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — 23.00—ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Спартак». — «Черноморец» (Одесса).

НОЯБРЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Мультфильмнер программазы. 9.40 — «Чүгле ортулукту ап шыдавас сен». Уран-чечен фильм. 10.45 — «Ырак болгаш чоок ыры». 11.30 — Медээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Көдээниң күш-ажылчы хүннери». Документалдыг фильмнер программазы. 15.15 — Уругларга фильм. (ЧССР). 16.35— «Телестадион». 17.05 — Делегей лауреаттарының концерти. 17.50 — «Бистиң садывыс».

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер. 18.35 — «Кезээде туружунда». Совет милиция хүнүнге тураскааткан дамчыдылга. 19.10 — Телемедээлер. 19.25 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.35 — Футбол тайылбыры. 20.05 — Музыкалыг телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Музыкалыг телефильмниң уланчызы. 22.35 — 23.05 — «Океанда чечектер». Документалдыг фильм. Төнгенде — Бөгүн делегейде.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Хар кажан чаар?» Уругларга шии. 13.15— Документалдыг фильм. 13.35 — Мультфильмнер программазы. 14.05 — Культураның болгаш дыштанылганың М. Горький аттыг Төп паргынга милицияның аныяк ажылдакчылары-биле ужуражылга. 16.00 — 18.35 — Чапсар. 18.35 — Москваның Кызыл тугтуг милициязының ыры болгаш пляска ансамблиниң күүселдези. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.05 — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга тураскааткан Кызылдың ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалындан репортаж.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» Мультфильм. 20.15 — «Делегей панорамазы». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Парустар бар болза». Уран-чечен фильм.

САЛЫГ НАРЫН БОЛГАН

МЕРАНО. (СЭТА-ның тускай корр. А. Рошаль). Делегейниң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазының он үшкү салыы ап тала артык күштүг турда соңгаарлаттынган турган.

Он үшкү салыг мерзе гамбитиниң аргазы-биле болган. Ону 1963 чылда М. Ботвинник биле Т. Петросян олар ойнаан соонда ховар ажыглап келген чүве-дир. Ынчангаш парлалга төвүнде специалистер оон кандыг болурун баш удур чугаалар ындан дадагалаап органнар.

Ол үеле кордакчы олурар черинге барык орбаан, а Карпов харын хөлдеп бичии-даа хоорулбайн, дыка үр боданып орган.

Шынап-ла тургустунуп келген байдалга Карпов таарзынмаан. ынчангаш ону сайгарып, дыка хөй үени чидирген. Оонуң түңнели эки болурунга бүзүрел чок-даа болза, чемпион салыгны элээн нарыыдаткан. Ол элээн шыырак болгу дег көшту кылган, оон түңнелинде байдал экижий бээрин аргазы турган. Ынчалза-даа аът-биле шалаар тургаш, Карпов ону кылбаан. Оон уламындан уттурган.

Ам сан 4:2 апартан, чемпион мурнавышаан.

БОРАЛДАЙНЫҢ ШЫНЫ

Чечен чугаа

ПЕРСОНАЛДЫГ пенсионер Боралдай ирей бо чылын сезен харлаан. Мугур сезенин демдеглевеске, кайын үүле бүдер. Суму кезии ажы-төлүнче, ха-дуңма, эш-өөрүнче чалалганы боду бижээн. Чайлыг болза келирлер ыйнаан, чай чок болза, хамаан бе, ажылын-на кылып чытсынар.

Алдарлыг чылгычы Боралдайга «Херел» совхозтуң баштаар чери амгы үениң бүрүн дериглиг бажыңын берген. От-мыш, сут-чар дивес—дөгере белен. Газ бар-дыр, чүтле шудунзе тудар. Таакпы тыртым кадында чуну-даа хайындырып, ижип чиптер. Ынчангаш хостуг үе бажын ашкан. Караан шилдээш, ном номчуур, хуралга баар, телевизор көөр, агаарлап кылаштагылаар бо-ла-дыр.

Ирей ном шкавының баарынга кээп, Лениниң чыскаай салган томнарынче, оон ханада шил хоолуг херек чуруунче көргеш, мугур бежен чыл мурнунда амыдыралынга болган бир таварылгага караанга олчаан кестиңи келген.

* * *

БОРАЛДАЙ олуңган дораан хоюнда чыткан оолдарын донмаан бе деп суйбай туткулааш, бону шуглактан алар соястап үнүп келген. Өг иштиниң соогу аажок, караңгызы— үнгүрде-ле. Шуглак кырындан каап алганы эрги негейин ап, соок чеңнерин чалдапы чоруй кеттиниe каапкан. Өөревген чаңы-биле дөрде аптара баарынче суйбаңган. Оттук, бижектиг куру холунга бо келген. Сыртык хажыызында данзазын ап, таакпы тиккеш, оттуун каш удай шага каапкан. Кыпкан хагның чаагай чыды думчукка дораан келген. Таакпызын кыпсып кааш соргулааш, кежээ-ле белеткеп алганы кургаг аът өдээнче данзазын кактапкаш, салбакталдыр элей берген эрги чаңгай куруидан хеңиг быжындыны үзе соккаш, таакпы көзүнге хөрлээледип, оожум үргүлээрге, чалбыыш көгереш кылынган.

Улаткап чок бытынары дыдык изиг-лемир иштинге тал чөргени лаашкыры дегет кыва берген. Олун чүшкүргүлеп, немей ылш олапкан. Хола колдуда аът үзү-биле кылган дедил от чырыынга экпеп, хып чыткап чарты ап кывыскап, чылыг черге—от кыдыынга салып каап.

Булуңгуй чырыкка ыштыг ог иштиниле чүү-даа тода көзүлбээн. Ынаар дөрде хапа бажында дөрбелчин ак чырык кедергей тода чайнап турган. Ол Лениниң чуруу чүве-дир.

Боралдайның караанын уу орунда пешкилерде барган. Кадайы кош кавайда ийи төлүн тос-тостун соогундан ойзуп, ааткыштап дүжүргеш, шуглакче шуут-ла хөмүре сукпап, так коллдунтапкан, бүдүү шимчеп каап чыткан.

— Чечек!— деп, Боралдай өөренген чаңы-биле кадайының оттуп ындарын балип, оожум айтырган.

— Чүл, ачазы?— деп, шуглактан тунуксумаар үн харыылаан.

— Доңмадыңар бе, чарашдарым?

— Чок. Эки-эки. Чылыг хондувус, ачазы.

ДҮҮН кежээ эргизип каан хар суунун кыры пашта, ореместендир доңуп калган болган. Хымыш-биле дошту оя хап, шай суун өйлей ускаш, чемни каап, олун чүшкүре иткилээш, диңги кежи бөргүн халыптай кеткеш, өгден үне халаан.

Дегийт-ле кодан кыйында деспекте дүннедип каан чылгызынче көрген. Турбушаан. Таптыг-ла дан караңгызы хире. Мечи сылдыс зашк бажын эрте дужуп чораан. Удавас одар өйү келир. Кулун иезин белер ынаар ийде кастынып оъттаап турганнар.

Боралдайлар өгленге-ле беш чыл ажа дужуп чоруур Дөрт уруглуг апарган. Чечекмааның ачазы уруунга кош кавай чазап берген. Үшкү уруг кеступ кээрге, ам-на ажы-төл азырап деп чул дээрзи билдине берген. Чайның иштинде, кыштың соогунда кургаглап, солуур өдээ, чөргээ, хепкериш чылыглаар бопуу, чүчаа дээш сагып-ла саарык.

Боралдай ол-ла паштаныо, таакпылап ора чугаалаан:

— Бо дүне элдептиг дүш дүжедим, Чечек. Шупту чүве өңнүг дивес сен бе!

— Че-че, тоолдай бербейн көрем, кужурүм. Өңнүг дүш кайа турар чүвел.

— Шынап ийин, Чечек. Ленин-биле кады аалдар кезип чорүп турар-дыр мен...

— Кайы. Ленин өңнүг кижи-дир але?

— Хөлбегер кызыл түк тудупкан чоруп турдувус. Ол өң эвес бе? Бистиң Бии-Хем безин моондак болбаан деп бил. Дарган-оол хелемечилеп берип чорду. Эжим Мишке Дарган-оол аан.

— Ол та чүу кижи чүве. Эжим-эжим дээрин. сенден үсчок улуг орус ашак чорбадыве.

— Ашак-даа болза, эжим дээр кижи мен.

— Тоолзуг чүве чугаалап, улус бажы төөредир ашак дээш кай—деп, Чечекмаа база доза сөглээн.

— Ол чуңул, Чечек. Чаңгыс состуг кижи. Мен-не бүзүрээр кижи мен. Оон сөзү черле үндезиниг. Бо чылыг аъш-чем хайындырып ижип орар изиг демиривисти база ол хайырлазы. Мындыг эт өске кымда бар-дыр? Каралдай акымга демир аңдазын база соп берзи.

Чечекмаа шуглактан оожум өндейип келгеш, кавайда уругларының арыннарын ажа тыртып, эргелеткилээш, тонун эштип, туруп келген.

— Шайын сүттээр сен, Бора. Сүт үлгүүр кырында илиште эвеспе. Ындыг хумунга шоолуг доңмаан боор. Шай одунга дүүнгү былаан артыын чылыдыптар сен, көрем—деп, кадайы «айтыышкыннар» берген.

— «Ленин Тывага чедип келир» деп Дарган-оол чугаалаар чүве ийин—деп, Боралдай демги-ле бодалындан хоорлур хээн чок орган.—Дужум черле оруйнут мшкаш ийин. Чечек... Лениниң номналы манаа чедип келир. Өөредип аан. Дарган-оол ону ынча дээри ол-дур.

— Ном чүгле бурган башкыда бар. Оон авыралында ажы-төлдүг, амыр-менди чурттап чор бис. Аңаа-ла тейлеп, ершээл дилеп чорзунза—дей каапкаш, Чечекмаа тонун куржаны берген.

ОЛААГА үе-дүптен бээр Кузнецовтар дээр кезек төрел орустар чурттап чораан. Оларның угу бир Дарган кижи Тапсы хемниң чынынга суурлкуп арткан. Кады-кожаларынга төрелдек, эвилеңи аажок. Чугаазы безин суг тыва. Тывалар ону артында-ла Дарган-оол дижи берген.

Боралдай халаачыктап чиир дээш Дарган-оолдарның бажыңынга чылдын ужунда, бажында ылап-ла бир чедер турган.

(Уланчылыг).

К. ЧАМЫЯН.

Агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге бысккан хар чаар. Кызылга онзагай өскерлишкин болбас. Хаттың күжү секундада 2—7 метр чедер. Агаар хүндүс 10—12 градус соор.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

НОЯБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ленин Парижте» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00 (узаткан), 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас ожаан негекчилери» 10.30, 13.30, 17.00, Киночыынды 12.00. «Агыышкынга удур» 15.10, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Харыы көжүүшкүн» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Онза кичээнгейниң зоназында» 10.00, 14.50; «Москва карак чажынга бүзүревес» (2 сериялыг) 11.50, 16.40, 19.40 шактарда.

НОЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Тегеран-43» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 17.10, 20.00, «Калина деп кызыл өңнүг кат» 15.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Булуттар аразынга хензэртен болуушкун» 9.30, 12.40, 14.30, Киночыынды 11.20; «Ленин Парижте» 16.20, 18.20, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үшкү орук чок» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Харыы көжүүшкүн» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3.ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар

Тираж 17866. Чагыг № 2469

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01540